

Linnéuniversitetet

Institutionen för socialt arbete

Examensarbete

Barnets bästa i komplexa vårdnadstvister

- *En kvalitativ intervjustudie ur
familjerättssekreterares perspektiv*

Författare: Sabrinne Akillioglu-
Popescu

Handledare: Mairon Johansson

Examinator: Kerstin Arnesson

Termin: VT17

Kurskod: 2SA47E

Abstract

Author: Sabrinne Akillioglu-Popescu

Title: The child's best interest in complex custody disputes- a qualitative interview study from family law workers perspective [Translated title]

Supervisor: Mairon Johansson

Assessor: Kerstin Arnesson

The aim of this study was to investigate how family law caseworkers in Sweden handle the mediation process in child custody disputes. Three themes were emphasized: the child's best interest, strategies to maintain the child's best interest and family conflicts and high-conflict families. To get an understanding of how these themes relate to child custody disputes, I conducted semi-structured interviews with family law caseworkers, since working with custody cases is part of their daily work. I chose a qualitative method because I was striving for diverse and comprehensive responses about family caseworkers' practical experience in dealing with custody disputes. When asked about the definition of the child's best interest, all respondents agreed that it is an open concept, implying that the definition depends on the specific circumstances surrounding the case. Generally, the respondents were of the opinion that the child's best interest is synonymous with joint custody. The respondents stated that they employ different strategies to ensure that the child's best interest is maintained, which is a result of their relatively high discretion. They stressed that while their primary focus is on dialogue with the parents, they use child testimonies as an additional guidance when determining what constitutes the child's best in the case at hand. However, they also pointed out that a child's wishes do not always coincide with the child's best interest. When it comes to high-conflict families, the respondents concluded that the term has not been established in practice, although the problems associated with such families were recognized. After I presented the formal definition outlined in American research, the respondents agreed that the definition is useful in practice.

Keywords: child's best interest, custody disputes, discretion, high- conflict families

Nyckelord: barnets bästa, vårdnadstvister, handlingsutrymme, högkonfliktfamiljer

Förord

Jag vill rikta ett stort tack till samtliga deltagare i intervjustudien för att ni tagit er tid och delgett er kunskap till mig. Utan er medverkan vore denna studie inte möjlig att genomföra. Jag vill även rikta ett speciellt tack till min handledare Mairon Johansson, för dina goda råd och stöd genom denna process. Jag vill även passa på att tacka samtliga opponenter på uppsattsseminarierna för er konstruktiva kritik. Jag vill dessutom tacka min familj och vänner för att ni gett mig stöd under tuffare dagar och haft förståelse för min frånvaro under denna period.

Innehåll

Inledning	5
Problembakgrund	5
Problemformulering	6
Syfte och frågeställningar.....	8
Tidigare forskning	8
Litteratursökning	8
Barnets bästa	9
Barnets bästa i praktiken	10
Samarbetsamtal.....	10
Förslag på riktlinjer utformade för socialarbetare vid vårdnadstvister	12
Definition av högkonfliktfamiljer	12
Tids- och energikrävande arbete med högkonfliktfamiljer	13
Teori	13
Handlingsutrymme i offentliga välfärdsorganisationer.....	13
Gräsrotsbyråkraten som policyutformare.....	14
Målkonflikter i gräsrotsbyråkratens arbete	15
Klientprocessen	16
Socialarbetarrollen	17
Metod	17
Metodval.....	18
Förförståelse	18
Urvalsprocessen och respondenterna	19
Studiens genomförande	20
Bearbetning och analys av empiriskt material	21
Metoddiskussion.....	21
Reliabilitet och validitet	22
Trovärdighet	22
Forskningsetiska överväganden	23
Resultat och Analys.....	24
Respondenterna	25
Tema 1 Barnets bästa i vårdnadstvister.....	26
Barnets bästa ett ”öppet koncept” som ”sitter i ryggmärgen”	26
Bedömningen av barnets bästa	27
Barnets bästa är liktydigt med frivillig, gemensam vårdnad.....	29
Tema 2 Strategier för att tillvarata barnets bästa.....	30
Förhållningssätt till föräldrarna i samarbetsamtalen för att tillvarata barnets bästa.....	30
Familjerättssekreterarna inhämtar information från andra för att få en helhetsbild över barnets situation.....	31
Organisatoriska förutsättningar	32
Lokal och statlig implikation i familjerättssekreterarnas arbete	32

Handlingsutrymme	34
Barnets individuella vilja är inte alltid barnets bästa	35
Barnsamtal.....	36
Tema 3 Familjekonflikter och högkonfliktfamiljer.....	37
Olika kunskapskällor för att minska föräldrarnas konfliktnivå.....	37
Familjerättssekreterarnas förhållningssätt till föräldrarnas konflikter	38
Högkonfliktfamiljer.....	40
Svårigheter med att bedöma barnets bästa i högkonfliktfamiljer.....	42
Diskussion	43
Resultatdiskussion	43
Barnets bästa är avhängigt situationen	43
Familjerättssekreterarna har ett stort handlingsutrymme	44
Familjekonflikter och högkonfliktfamiljer	45
Nya tankegångar.....	46
Referenslista	47
Bilagor	51
Bilaga 1 Förfrågan om deltagande i intervjustudie	51
Bilaga 2 Information- och samtyckesbrev	53
Bilaga 3 Intervjuguide	54

Inledning

Problembakgrund

Enligt Statistiska centralbyrån (SCB) (2011), är det i Sverige årligen omkring 50 000 barn som är med om en separation mellan föräldrarna. Sannolikheten för en separation är nästan dubbelt så stor bland samboföräldrar jämfört med gifta föräldrar med barn. Ungefär var tredje barn har vid 17-års ålder erfarit en separation (SCB 2011). Under 2015 var 21 188 barn aktuella inom familjerätten vars föräldrar deltagit i samarbetsamtal och av dessa var 6187 barn föremål för vårdnadsutredning, boendeutredning och/eller umgängesutredning (Socialstyrelsen 2016a; Socialstyrelsen 2016b). Antalet inkomna vårdnadsmål till tingsrätterna har ökat från 2822-4166 mellan åren 2006-2015, vilket innebär en procentuell ökning på 48 procent (SOU 2017:6).

Ibland är det enkelt för separerande föräldrar att komma överens avseende vårdnads-, boende-, och umgängesfrågor, men ibland har föräldrar svårt att enas kring dessa frågor. En eventuell lösning istället för att vända sig till domstol är att gå till sin kommun och ansöka om samarbetsamtal. Om föräldrarna redan tagit kontakt med domstolen, kan domstolen besluta om samarbetsamtal förutsatt att de anser att föräldrarna kan lösa tvisten. I samarbetsamtal erbjuds föräldrarna stöd i att komma överens gällande ovanstående frågor. Målet med samtalen är att få till stånd ett samarbete kring barnet (Socialstyrelsen 2014). I indispositiva (mål där förlikning inte är tillåten) om vårdnad, boende och umgänge skall rätten se till att målet blir tillbörligt utrett. Innan rätten avgör ett sådant mål ska Socialnämnden ges tillfälle att lämna upplysningar. Om rätten anser att det behövs utredning efter att dessa upplysningar inhämtats, får rätten uppdra åt Socialnämnden eller annat organ att genomföra en utredning. Den som ombesörjer för utredningen ska om det inte är olämpligt, utröna barnets inställning, redovisa det för rätten och lämna förslag till beslut (6:19 FB; Schiratzki 2010).

Enligt 5 kap 3 § Socialtjänstlagen (SoL) (SFS 2001:453) åligger det kommunen att ombesörja för familjerådgivning där bland annat samarbetsamtal erbjuds. Enligt 6 kap 2 a § första stycket Föräldrabalken (FB) (SFS 1949: 381) ska barnets bästa vara avgörande vid alla beslut rörande vårdnad, boende och umgänge. *Barnets bästa* avgörs i det individuella fallet med hänsyn till barnets situation, behov samt intressen. Att se till barnets bästa innebär att ge barnet ställning som ett rättsligt subjekt det vill säga barnet skall respekteras som en individ med egna rättigheter i såväl familj som samhälle. Barn saknar många gånger kunskap om sina

rättigheter och kan själva inte kräva dem. Därför är det viktigt att alla, såväl barn som vuxna, är medvetna om vad barn har rätt till och att barn skall respekteras som fullgoda medborgare (Singer 2012).

Johanna Schiratzki (1997) menar att ett generationsskifte har ägt rum inom familjerätten och skriver att tidigare generation har erfårit svårigheterna med att avgöra vårdnadsfrågor i ett rättssystem som tryckte på den formella föräldramakten och såg barnet som ett objekt i föräldrarnas tvist. Nackdelarna med detta system har bidragit till att man numera lyfter fram barnets intresse samt rättigheter (Schiratzki 1997). Den 1 juli 2006 ändrades föräldrabalken avseende vårdnads-, boende-, - och umgängesfrågor, som ett resultat av regeringens proposition 2005/06:99. Det primära syftet med lagändringen var att stärka barnperspektivet och den refereras ofta till som ”2006 års vårdnadsreform” (Socialstyrelsen 2011). Enligt Vårdnadsutredningen (2017) utvärdering av ”2006 års vårdnadsreform” har barnrättsperspektivet stärkts. Barnets bästa har haft en central roll vid bedömningar i ovanstående frågor, dock finns det förbättringsområden. Till exempel att det vanligt är, i synnerhet små barns åsikter- och hur de beaktats inte redovisas i vårdnadsutredningar och domar (SOU 2017:6). Dessutom är det enligt Socialstyrelsen (2012) allt fler vårdnadstvister som är av komplex och utdragen karaktär. En del forskare som Deutsch och Eddy (2009, 2011, refererade i Socialstyrelsen, 2012) menar att många av de familjer som familjerätten möter vid vårdnadskonflikter är så kallade ”högkonfliktfamiljer”. Dessa högkonfliktfamiljer beter sig på ett sådant sätt att de har svårt att leva i harmoniska relationer och har svårt att hantera separationer. Det finns en risk att barn far illa i dessa fall, vilket medför ett behov av att barnets bästa konkret kommer till uttryck i utredningarna (Socialstyrelsen 2012).

Problemformulering

Det finns en del tidigare forskning som rör barnets bästa (se tidigare forskning Schiratzki 1997; Ryrstedt 2012). Enligt Schiratzki (1997) gör avsaknaden av en närmare definition av barnets bästa att man kan se begreppet som ett ”öppet koncept”. Detta gör att det föreligger en rad olika tolkningsmöjligheter, vilket kan innebära både för-, och nackdelar i praktiken. En fördel är att varje situation är unik och kräver en situationsanpassning. En nackdel är att ett beslut kan variera beroende på vilket utgångsläge som tas. Min uppsats kan åskådliggöra eventuella för-, och nackdelar i och med att begreppet ses som ett ”öppet koncept”. Jag vill lyfta fram hur olika familjerättssekreterare beskriver sina tolkningar av principen om barnets bästa i vårdnadstvister.

Barnets bästa betonas som en ledstjärna i den allmänna samhällsdebatten. Detta understryks av implementeringen av ”2006 års vårdnadsreform” som tillkom i syfte att stärka barnperspektivet och även övergången från att se barnet som ett objekt till ett subjekt i föräldrarnas tvist (jmf. Schiratzki 1997; Socialstyrelsen 2011). Trots att det är en ledstjärna, så visar tidigare forskning att barnet många gånger hamnar i skymundan i samarbetsamtalen och att föräldrarnas konflikter står i centrum (jmf. Ryrstedt 2012). Dessutom är det vanligt att små barns åsikter- och hur de beaktats inte redovisas i vårdnadsutredningar och domar (SOU 2017:6).

Paradoxalt nog finns det ibland ett stort glapp mellan ambitionen som fastslås i 6 kap 2a § första stycket (FB) som trycker på att barnets bästa ska vara avgörande vid alla beslut rörande vårdnad, boende och umgänge och verkligheten (jmf. Ryrstedt 2012; SOU 2017:6). Min uppsats kan även bidra till en reflektion och på så sätt en medvetenhet hos praktiserande familjerättssekreterare kring hur de tolkar principen om barnets bästa i vårdnadsfrågor. För att lösa ovanstående beskriven paradox krävs det att eventuella strategier för att ta hänsyn till barnets bästa från olika familjerättssekreterare synliggörs. Detta ämnar jag att göra genom denna studie.

Som tidigare nämnt menar en del forskare som Deutsch och Eddy (2009, 2011 refererade i Socialstyrelsen, 2012) att många av de familjer som familjerätten möter vid vårdnadskonflikter är ”högkonfliktfamiljer”. Dessutom, vid sökningen av tidigare forskning hittades en del kring högkonfliktfamiljer i internationella studier. Jag vill således se om begreppet är etablerat i praktiken i Sverige och om det iså fall har någon betydelse vid vårdnadskonflikter i relation till barnets bästa. Det finns en del tidigare forskning om högkonfliktfamiljer. Till exempel föreslår forskarna Shayne Anderson, Stephen Anderson, Kristi Palmer, Matthew Mutchler och Louisa Baker (2011) en definition av högkonfliktfamiljer och definierar begreppet utifrån två grupperingar. Den första avser interaktionen mellan föräldrarna som negativ och varaktig och som upprätthålls genom att den andra exempelvis har en avsaknad av tillit gentemot varandra (Anderson et. al. 2011).

Forskarna Michael Saini, Tara Black, Kristen Lwin, Alena Marshall, Barbara Fallon och Deborah Goodman (2012) har undersökt barnavårdsutredares erfarenheter av högkonfliktfamiljer. Resultaten visar bland annat att föräldrarna försöker manipulera sina barn att till välja sida i konflikten och att dessa fall är tids-, och energikrävande.

Syfte och frågeställningar

Syftet med denna studie är att genom kvalitativa intervjuer med familjerättssekreterare undersöka och analysera hur de resonerar kring *barnets bästa*, *strategier för att tillvarata barnets bästa* och *högkonfliktfamiljer* i vårdnadstvister vid samarbetsamtal och vårdnadsutredningar.

Denna studie är relevant för att familjerättssekreterares arbete ska genomsyras av barnets bästa vilket inte är förenligt med tidigare forskning (jmf. Ryrstedt 2012) som visar på att barnets bästa oftast hamnar i skymundan.

Utifrån syftet utkristalliseras följande frågeställningar:

-Hur beskriver familjerättssekreterare att de tolkar principen om barnets bästa?

-Vilka strategier beskriver familjerättssekreterare att de använder för att ta hänsyn till barnets bästa i vårdnadsfrågor?

-Hur beskriver familjerättssekreterare att de använder begreppet högkonfliktfamiljer och vilka eventuella svårigheter finns det med att ta hänsyn till barnets bästa i dessa fall?

Tidigare forskning

Litteratursökning

För denna undersökning söktes både svensk och internationell forskning avseende vårdnadstvister. Sökord som ”Family Law”, ”Family Policy”, ”Child custody”, ”Divorce”, ”High conflict”, ”Child’s best”, ”Discretion” kombinerades och användes i databaserna Academic Search Premier och Social Services abstracts. Sökord som ”handlingsutrymme”, ”samarbetsamtal”, ”vårdnadstvister”, ”barnets bästa” kombinerades och användes i databasen Libris. Det finns en hel del forskning gällande vårdnadstvister, samarbetsamtal och högkonfliktfamiljer. Det finns däremot ingen forskning gällande handlingsutrymme eller högkonfliktfamiljer kopplat till barnets bästa, vilket är relevant för föreliggande studie. Tidigare forskning begränsades först till att avse forskning mellan 2010-2017 för att jag vill finna forskning publicerad efter ”2006 års vårdnadsreform” dock upptäckte jag att svensk forskning från 1997, 2002 och 2006 var relevant och jag har

därför valt att inkludera den. Jag har valt att inrikta mig på svensk forskning med tanke på dess relevans dock finns studier från USA och Kanada med avseende bland annat högkonfliktfamiljer då ingen svensk forskning hittades om detta. Den internationella forskningen skiljer sig delvis åt från svensk forskning till exempel avseende familjerättsystem och familjepolitik. Ett samarbetsamtal i Sverige är till exempel under en begränsad tid medan motsvarande i USA är ”medling” och är inte under en begränsad tid.

Barnets bästa

Johanna Schiratzki (1997) skriver i sin avhandling *Vårdnad och vårdnadstvister* om bland annat begreppet barnets bästa ur nordisk synvinkel, med en rättsdogmatisk metod som innebär att materialet till övergripande del utgörs av lagtext, lagförarbeten, prejudicerande domar och juridisk litteratur.

Barnets bästa är ett begrepp som har stor betydelse i vårdnadsfrågor men innebörden av begreppet är något oklar. Barnets bästa kan tolkas som en värdeprincip, det vill säga en norm med ett ideal. Avsaknaden av en närmre definition av barnets bästa gör att man kan se begreppet som ett ”öppet koncept”. Med en annan term faller rättsfaktumet bäst för barnet inom kategorin *emotiva rättsfaktum*, som innebär att ett rättsfaktum inte är beskrivande angivet utan är beroende av en bedömning för att ges ett mer konkret innehåll. Vad som är barnets bästa kan därför få ett mycket varierande innehåll. Ett sådant innehåll är i mångt och mycket betingat av kulturella och sociala företeelser, vilket gör att begreppet tolkas utifrån vad som empiriskt sett är den vanligaste levnadsformen för barn (Schiratzki 1997).

Vid vårdnadstvister görs ett antal presumtioner om barnets bästa. En presumtion som råder just nu, som fick gehör under 1970-talet är att barnets bästa är liktydigt med gemensam legal vårdnad i omfattande delar av västvärlden. I Sverige är frivillig, gemensam vårdnad den dominerande tolkningen av vad som är barnets bästa. Denna presumtion motiveras med att barn behöver båda sina föräldrar och har behov av umgänge och kontakt med båda parter. Av denna anledning är det därför optimalt att barnet bor hos den förälder som kan underlätta kontakten med den andre som barnet inte bor med. Sedan år 1991, är det den föräldern som inte vill ha en gemensam vårdnad som ges ansvar att bevisa att detta inte är förenligt med barnets bästa (Schiratzki 1997).

Barnets bästa i praktiken

Forskaren Eva Ryrstedt (2012) har genomfört en studie som omfattas av intervjuer med både föräldrar och familjerättssekreterare i Sverige. För att undersöka om en överenskommelse mellan föräldrarna som kommit till stånd genom samarbetssamtal överensstämmer med den rådande synen om barnets bästa.

Resultaten visar på att det inte alltid är barnet som över huvud taget nämns förutom som en punkt på vilken överenskommelse nås. Vid en förhandlingssituation tydliggörs detta genom att föräldrarnas respektive önskemål inte ifrågasätts om de står i relation till barnets bästa. Tyngdpunkten kan då riktas mot att försöka få föräldrarna att minska konfliktnivån, vilket är barnets bästa ur ett generellt perspektiv. Frågan är om det är tillräckligt förenligt med barnets bästa ur ett långsiktigt perspektiv. Ju mer låsta och inflammerade relationerna mellan föräldrarna är, desto mindre tenderar barnets bästa att ges utrymme. Resultaten visar däremot också att i flera fall beaktades barnets bästa och dess vilja men var inte i fokus för samtalen. Barnets position har inte haft en avgörande inverkan på avtalets utformning, då fokus ligger på att föräldrarna ska nå en lösning i samförstånd. Dock kan en omtanke om barnet ändå bidra till att hänsyn tas till barnet. I en del fall används barnets bästa som slagträ, vilket innebär att det framstod som att barnets bästa stod i fokus fastän det egentligen var en förälders egenintresse som låg bakom (Ryrstedt 2012).

Samarbetssamtal

Gunnar Öberg och Bente Öberg (2006) fick i samarbete med socialtjänsten i Stockholm kontakt med femton slumpmässigt utvalda föräldrapar. Urvalet motsvarar ”remitterade samarbetssamtal”, som innebär att domstolen beslutat att inhämta en vårdnads-, boende- eller umgängesutredning från Socialnämnden. De erbjöd föräldrapar som inte var överens om frågor kring vårdnad kristerapi för att arbeta sig fram till en gemensam lösning istället för att bli föremål för en vårdnadsutredning. Syftet med undersökningen var att utröna om det fanns en viss utvecklingslinje från möte till möte. För att kunna utforma en slags karta som kunde användas av andra som behöver hjälp med att få föräldrar att bli eniga kring skilsmässan och barnens vårdnad.

Öberg och Öberg (2006) föreslår att erbjuda tvistande föräldrar kristerapi och metoden kallas för samarbetssamtal. En viktig aspekt avser förhandlingar och vårdnadsbeslut. Deras uppgift

blir att hjälpa familjerna att förhandla på ett bättre sätt än förut. En del föräldrar har haft svårigheter med att fatta beslut och klargöra både för sig själva och den andre vad de ville. I dessa situationer har de aktivt gått in för att minimera luddigheten och vilsheten genom att själva både klar- och tydliggöra hur de ser på deras konflikt.

Enligt Öberg och Öberg (2006) är barnet en väsentlig aspekt vid kristerapi. De menar att barnet formellt sett står i centrum för föräldrarnas juridiska strid men i majoriteten av fallen ger vårdnadsstriden egentligen uttryck för en oavslutad emotionell separation mellan dem. Av denna anledning startar de samtalen med endast föräldrarna tills dem blivit ”mer separerade” annars finns det en risk att barnet spelas ut mellan föräldrarna och tvingas välja parti i vårdnadsfrågan utan att varken vilja eller kunna göra det. I många fall när barn är indragna i en hektisk vårdnadsstrid skuldbelägger de sig själva för att föräldrarna hyser agg mot varandra. Öberg och Öberg (2006) tar därför alltid upp i sina samtal hur barnen fantiserar kring skuldfrågan och försöker få föräldrarna till att bli entydiga kring denna punkt. I ett av samtalen där föräldrarna hade en svår lojalitetskonflikt och ville att deras pojke skulle bestämma var han skulle bo. Tar pojken upp behovet av att inte vara forcerad att ändra allt för mycket i sin vardag till exempel skolan och vännerna vill han ha kvar. De föreslår även att terapeuterna tillsammans med föräldrarna och barnen pratar för att situationen ska kunna klarna och här är det viktigt att vara intuitiv och uppmärksam på hur barnen tar in det som sägs.

Margareta Hydén och Lars-Christer Hydén (2002) har genomfört en undersökning under en treårs tid av samarbetssamtal vid en familjerättsenhet i en stor svensk stad. De samlade in material om de föräldrar som sökte samarbetssamtal och fick spela in ett stort antal sådana samtal. Fokus var att undersöka vad familjerättssekreterare och föräldrarna samtalar om och hur.

Hydén och Hydén (2002) anger att familjerättssekreterarna i deras material för in barnets perspektiv på två olika sätt. Ett *direkt* sätt genom att fråga föräldrarna hur de tror att barnet/n, uppfattar deras relation till varandra eller en viss situation. Exempelvis tar familjerättssekreteraren sin utgångspunkt i föräldrarnas konflikt och frågar hur deras barn påverkas av den. De frågar mer specifikt om barnets upplevelser. Familjerättssekreteraren kan också direkt föra in barnets perspektiv genom att själv identifiera sig med det som är barnets intresse. Exempelvis betonar en familjerättssekreterare när ett samtal eskalerar att hen inte är

en terapeut men bekräftar mammans önskan om att pappan ska lyssna på det hon säger. Familjerättssekreteraren för i detta sammanhang in sin primära arbetsuppgift nämligen att fundera över hur dessa barn har det. Här ber familjerättssekreteraren föräldrarna att välja: att antingen försöka förändra något i samtalen i barnets intresse eller söka hjälp någon annanstans. Ett *indirekt sätt* som en slags självklar utgångspunkt och antagande om föräldrarna. Exempelvis formulerar sig familjerättssekreteraren på ett sådant sätt att föräldrarna accepterar hens utgångspunkter. Hen utgår från att föräldrarna vill sitt gemensamma barns bästa och att det primära syftet med samarbetsamtalen är att det gemensamma barnet hamnar i fokus.

Förslag på riktlinjer utformade för socialarbetare vid vårdnadstvister

Baserat på praxis i USA föreslår forskarna Virginia Luftman, Lane Veltkamp, James Clark, Sharon Lannacone och Howard Snooks (2005) ett antal riktlinjer som är särskilt utformade för socialarbetare vid vårdnadstvister. De föreslår bland annat att socialarbetaren ska fungera som en neutral och opartisk förespråkare för det som ligger i barnets intresse. Samtal bör ske med alla i familjen såväl föräldrar, så väl som barn, styvföräldrar och far- och morföräldrar för att få en helhetsbild över barnets situation. Socialarbetaren ska se till att barnets bästa kommer i första hand och hen ska även träffa barnet individuellt och mer än vid ett tillfälle.

Socialarbetaren ska dessutom träffa barnet ihop med var och en av föräldrarna, mer än en gång för att skapa en förståelse kring hur interaktionen fungerar samt för att avgöra kvalitén i relationen. Man ska vidare träffa båda föräldrarna för att få en insikt i deras sociala förmåga och hur de kan kommunicera samt kompromissa med varandra. Hembesök ska ske om någon av föräldrarna hävdar att det föreligger sådana förhållanden som indikerar att det finns fog för att barnets nuvarande hemmiljö är bristfällig.

Definition av högkonfliktfamiljer

Baserat på dokumentstudier, observationer av domstolspersonal och deras egna kliniska erfarenheter i USA, föreslår forskarna Anderson et. al. (2011) en definition av högkonfliktfamiljer. De definierar högkonfliktfamiljer utifrån två grupperingar. Den första grupperingen avser interaktionen mellan föräldrarna som kan präglas av fientlighet, negativa utbyten, en emotionell och osäker miljö, återkommande destruktiva kommunikationsmönster med mera. Den andra grupperingen avser hur den ovanstående interaktion upprätthålls genom bland annat misstro och negativa känslor gentemot varandra och triangulering. Triangulering

innebär att blanda in en tredje person, i detta fall deras egna barn för att hantera den pågående konflikten. Anklagelser mot varandra om exempelvis övergrepp och misstro om den andres bristande föräldraskap medför att barnet vistas i en otrygg miljö.

Tids- och energikrävande arbete med högkonfliktfamiljer

Forskarna Saini et. al. (2012) har genomfört fyra fokusgruppintervjuer med 28 barnavårdsutredare i en storstadsbyrå i Kanada. Syftet med studien var att undersöka barnavårdsutredares erfarenheter av att arbeta med högkonfliktfamiljer. Utmärkande för högkonfliktfamiljer var enligt deltagarna att föräldrarna försökte manipulera sina barn genom att få barnet till att ha en viss åsikt kring den andre föräldern eller att välja sida i konflikten. I dessa fall söker föräldrarna aktivt stöd från barnavårdsutredarna för att få stöd för sina påståenden om vad den andre föräldern gör för fel. Ytterligare en svårighet med högkonfliktfamiljer enligt deltagarna är att föräldrarna varken förmår eller vill kommunicera med varandra. De missförstår varandra, någon säger en sak och sedan tas orden ur kontexten. Deltagarna upplever att det är tids- och energikrävande att arbeta med dessa familjer och det medför att andra fall hamnar vid sidan.

Teori

Denna studie tar sin utgångspunkt ur familjerättssekreterares beskrivningar av sitt arbete med vårdnadsfrågor därför kommer materialet analyserats med hjälp av teorier som behandlar yrkesroller, främst teorin om handlingsutrymme av Michael Lipsky (1980/2010) och teorin om socialarbetarrollen av Kerstin Svensson, Eva Johnsson och Leili Laanemets (2008). Socialt arbete är de facto komplext vilket medför att familjerättssekreterarna i form av gräsrotsbyråkrater har ett relativt stort handlingsutrymme avseende arbetets organisering vid vårdnadsfrågor (jmf. Lipsky 1980/2010). Detta handlingsutrymme leder till att familjerättssekreteraren kan inta olika roller beroende på den utsträckningen som hen är beredd att intervensera till klienten och graden av individualisering av klienten (jmf. Svensson, Johnsson & Laanemets 2008).

Handlingsutrymme i offentliga välfärdsorganisationer

Lipsky (1980/2010) gör ett försök att placera de individer som arbetar i offentliga välfärdsorganisationer. Dessa individer kallar han för ”gräsrotsbyråkrater” som är ett samlingsbegrepp för skolan, polisen, välfärdsorganisationer, lägre domstolsinstanser och

andra organisationer. De som är anställda i dessa organisationer interagerar med individer och har ett stort handlingsutrymme över att fatta beslut om hur bidrag eller sanktioner ska fördelas mellan individer.

Lipsky (1980/2010) gör två olika påståenden avseende gräsrotsbyråkrater. För de första saknar gräsrotsbyråkrater tid, information och andra nödvändiga resurser för att fatta beslut av hög standard i det enskilda fallet. Detta medför att de utvecklar praktiska rutiner och psykologiska processer för att kunna förenkla sin arbetsmiljö. Masshantering av klienter är normen vilket kan påverka bemötandet till klienter och tjänsternas utformning negativt. För det andra utför advokater, poliser och socialarbetare och så vidare, olika arbeten men arbetet skiljer sig inte åt på en strukturell nivå vilket gör att deras arbetsmiljöer kan jämföras med varandra. Genom att beskriva ett antal karaktäriserande drag för gräsrotsbyråkrater kan likheter och skillnader upptäckas. Oavsett om arbetsuppgifterna är olika mellan dessa yrkesgrupper ger de ett gemensamt uttryck för en och samma paradox; arbetet är styrt av politiskt uppsatta mål samtidigt som det kräver flexibilitet och anpassning till det individuella fallet (Lipsky 1980/2010).

Lipskys (1980/2010) teori om handlingsutrymme omfattar begrepp som gräsrotsbyråkratens kritiska roll, gräsrotsbyråkraten som policyutformare, förutsättningar kring arbetet; begränsade resurser, målkonflikter, relationer med klienter, den dubbla rollen, mönster kring praxis; balansen mellan utbud och efterfrågan, ojämlikhet i utförandet av tjänster, kontroll av klienter och arbetssituation samt klientprocessen. Jag använder begreppen; gräsrotsbyråkraten som policyutformare, målkonflikter och klientprocessen.

Gräsrotsbyråkraten som policyutformare

Lipsky (1980/2010) anger att gräsrotsbyråkrater utformar policy genom två relaterade aspekter; de har ett stort handlingsutrymme över att fatta beslut för enskilda individer de interagerar med samtidigt som deras handlingar utgör organisationens policy.

Policyutformningen av gräsrotsbyråkrater bygger på deras positioner som innebär att de har ett relativt stort handlingsutrymme och är relativt autonoma från de som befinner sig i längst upp i organisationens hierarki (Lipsky 1980/2010).

Gräsrotsbyråkrater styrs av lagar och regler, direktiv uppifrån och påverkas av normer och de förhållningssätt som utvecklas inom vederbörande arbetsgrupp. Politiker och högt uppsatta tjänstemän utformar lagar, de fastställer vilka tjänster som erbjuds och bidragsnivåer och så vidare. De normer som råder i samhället och lokala politiker med lokalkännedom påverkar också hur policyn utformas av gräsrotsbyråkrater (Lipsky 1980/2010).

Anledningen till att gräsrotsbyråkrater har ett stort handlingsutrymme beror på att de utför komplexa arbetsuppgifter. Där ännu mer utarbetade regler och riktlinjer inte kan rama in de specifika omständigheter som råder i det enskilda fallet och de mänskliga dimensionerna måste även beaktas. Sökandet efter den rätta balansen mellan empati, flexibilitet och opartiskhet samt ett strikt regelsystem presenterar välfärdsreformens dialektik (Lipsky 1980/2010).

Målkonflikter i gräsrotsbyråkratens arbete

Enligt Lipsky (1980/2010) arbetar gräsrotsbyråkrater ofta i organisationer där uppsatta mål står i konflikt mot varandra. Välfärdsorganisationers mål tenderar också att ha en idealiserad dimension som gör att de blir svåra att uppnå samt förvirrande och komplicerade att utöva.

Lipsky (1980/2010) anger att välfärdsorganisationers mål är mångtydiga eftersom att konflikter som fanns när insatserna skapades från början blev undanskjutna. En typisk mekanism vid lagstiftning är att konfliktlösande innebär att skjuta fram svårhanterliga konflikter till den administrativa nivån.

En annan anledning till mångtydigheten är att det inom välfärdsorganisationer finns en osäkerhet kring metoder, när det inte är möjligt att säkerställa vad som kommer att fungera eller inte, finns det ett större utrymme för att erkänna och tolerera en variation av metoder och mål. Mot bakgrund av detta kan arbetet innefatta målkonflikter. Om dessa konflikter är relativt tydliga (snarare än mångtydiga), uppstår de i tre olika situationer. Den första är när klientcentrerade mål inte står i relation till samhällets mål. Den andra är när klientcentrerade mål står i konflikt med organisationscenterade mål. Den tredje är när förväntningarna på gräsrotsbyråkratens roll står i konflikt med allmänhetens och arbetskollegornas uppfattningar om vad gräsrotsbyråkraten bör göra men även vad gräsrotsbyråkraten anser att klienten ska göra.

Klientprocessen

Lipsky (1980/2010) menar att gräsrotsbyråkraters arbete har en inbyggd motsättning; de förväntas svara till det enskilda fallet, men i praktiken måste de arbeta utifrån rutiner och stereotyper för att förenkla sina arbetsuppgifter.

Enligt Lipsky (1980/2010) hanterar gräsrotsbyråkrater skillnaden mellan tjänsteideal och de faktiska tillhandahållandena av tjänster genom två psykologiska processer för att kunna vara uthålliga i sitt arbete och uppleva relativ tillfredställelse med sitt arbete. För det första, ändrar de sina mål för att målen ska stå i relation till deras förmåga att utföra arbetsuppgifterna. För det andra, förminskar de mentalt antalet klienter för att sänka spänningen till följd av deras oförmåga att hantera medborgarna enligt uppställda tjänsteideal modeller. Gräsrotsbyråkrater skapar föreställningar om sitt arbete och sina klienter, som minskar spänningen mellan förmågor och uppsatta mål, genom detta blir deras arbeten på ett psykologiskt plan enklare att utföra.

Lipsky (1980/2010) menar att gräsrotsbyråkrater har olika sätt att ändra sina föreställningar om sitt arbete för att kunna hantera det. De kan dra sig psykologiskt undan från sitt arbete eller i extremfallet/- helt enkelt säga upp sig. De utvecklar metoder för att fördela resurser, specialiserar sig, skapar ideologier för sitt arbete för att hantera målkonflikter. De kan även avstå från sitt handlingsutrymme för att minska sitt ansvar genom att hänvisa till ”enligt lag” och bortse från att göra undantag även om dessa är möjliga, eller ta avstånd från organisationens mål.

Enligt Lipsky (1980/2010) förväntas gräsrotsbyråkrater behandla alla människor som befinner sig under liknande omständigheter lika. Men paradoxalt medför många faktorer som exempelvis subjektiva bedömningar och ideologiska ståndpunkter, att skillnader görs mellan klienter. En del klienter favoriseras framför andra och dessutom behandlas klienterna olika. Att skillnader görs mellan klienter, är för att de ska kunna rationalisera motsättningarna i sitt arbete. Gräsrotsbyråkrater föredrar vissa klienter framför andra, då dessa preferenser underlättar för dem att arbeta flexibelt och anpassningsbart till en begränsad del av klienterna. De gör vad de kan för endel av klienterna för att de inte kan göra allt för alla klienter. Genom detta rättfärdigar de fördelningen av limiterade resurser och det arbete de genomför. Gräsrotsbyråkraterna anser att de fördelar resurserna optimalt till de klienter som är villiga att

samarbeta medan de som inte vill samarbeta inte ges hjälp eftersom att detta är för resurskrävande.

Socialarbetarrollen

Enligt Svensson, Johnsson och Laanemets (2008) påverkar mötet och relationen till klienten hur socialarbetaren använder sitt handlingsutrymme. Individer speglar sig i varandra och skapar uppfattningar om sig själva och andra.

Svensson, Johnsson och Laanemets (2008) menar att socialarbetaren i sin yrkesroll är i olika utsträckning redo att handla i det specifika fallet och även olika villig att se klienten som en enskild individ. När socialarbetaren ser klienten som en representant för sin kategori och inte som enskild individ med en viss historia blir det svårt att se själva individen. Hur benägen socialarbetaren är att agera och i vilken utsträckning hen är beredd att intervensera och graden av individualisering av klienten utgör tillsammans de olika positioner som socialarbetaren kan inta.

De olika positioner som socialarbetaren kan inta är *behandlare*, *stödjare*, *administratör* och *kontrollör*. *Behandlare* utmärks av att socialarbetaren i hög utsträckning är beredd att intervensera och se klienten som en enskild individ. Även *stödjaren* ser individen som en enskild individ men menar att det är klienten själv som ska arbeta för förändring. *Administratören* däremot ser individen som en klient som representerar sin kategori och här får insatserna i sig en underordnad roll. Det handlar mer om att klienten ska erhålla det den är beviljad. *Kontrollören* ser också individen som en klient som representerar sin kategori och är noga med att organisationens mål uppnås och att klienten sorteras in till organisationens mall. Det är viktigt att ha i åtanke att dessa positioner kan intas och lämnas, eftersom att en relation till en klient utvecklas. De förväntningar socialarbetaren har gör också att en särskild position intas. Denna position intas även på basis av socialarbetarens tidigare erfarenheter av den specifika klienten och andra liknande situationer hen erfarit.

Metod

Jag har tillämpat en hermeneutisk vetenskapsteoretisk ansats i denna studie. Ordet hermeneutik härstammar från Grekland och betyder ”tolka” eller ”uttolka”. Hermeneutik är den förstående metoden och uppgiften är att redogöra för vad förståelse är (Thomassen 2007).

Min ambition har mot bakgrund av den hermeneutiska forskningsansatsen varit att försöka förstå familjerättssekreterarnas beskrivningar av deras erfarenheter och upplevelser av vårdnadstvister i sitt familjerättsliga arbete.

Metodval

Min ambition med föreliggande studie var att förstå familjerättssekreterarnas sätt att resonera och finna varierade handlingsmönster kring *barnets bästa*, *strategier för att tillvarata barnets bästa* och *högkonfliktfamiljer* i vårdnadsfrågor. Därför valdes en kvalitativ studie (jmf. Trost 2010).

Målet med kvalitativa metoder är att få insikt om fenomen avseende personer och situationer i deras sociala verklighet. Genom denna metod erhålls en djupare insikt om hur individen anpassar sig till sin ”livsvärld”. Livsvärlden avser en individs upplevelse av sin vardag samt hur denna individ förhåller sig till den. Jag ville ta del av familjerättssekreterares erfarenheter och upplevelser av det dagliga arbetet kring ovanstående teman för att få djupare insikt i hur de hanterar dessa frågor, därför blev en kvalitativ metod relevant att tillämpa i studien (jmf. Dalen 2007).

Förförståelse

Förståelse avgörs av en förförståelse som inbegriper åsikter och uppfattningar man har på förhand om fenomenet som studeras. Medvetenhet om min egna förförståelse är viktigt för förståelse och tolkning. Tolkningen avgörs främst av respondenternas uttalanden, men vidareutvecklas i en dialog mellan forskare och empiri. I dialogen kommer min egen förförståelse i kombination med teori influera tolkningen. Jag har under studietiden bland annat haft semestervikariat som administrativ handläggare inom individ- och familjecenter, där jag bland annat aktualiserade inkomna orosanmälningar barn. Under denna tid insåg jag hur komplext det är att arbeta med barnavårdsutredningar och utröna barnets bästa. Denna praktiska kunskap i kombination med att jag läst en hel del kring familjerätt i samband med uppsatsskrivandet anser jag är en tillgång eftersom det underlättat min tolkning av empirin. Jag har varit medveten om min egen förförståelse, då det är viktigt att den inte ska förblinda och färga forskarens syn (jmf. Dalen 2007).

Urvalsprocessen och respondenterna

Jag tillämpade ett målinriktat urval som är av strategiskt slag och är ett försök att skapa samstämmighet mellan forskningsfrågor och urval. Det vill säga intervjua familjerättssekreterare därför att, det ingår i deras arbetsuppgifter att hantera vårdnadstvister utifrån barnets bästa (jmf. Bryman 2011). Vid ett målinriktat urval väljs personer, platser, organisationer med mera för att de har relevans för ens förståelse av en social företeelse. Jag har därför intervjuat familjerättssekreterare inom kommunal omsorg med en viss geografisk spridning för att förstå hur de bland annat tolkar principen om barnets bästa vid vårdnadstvister (jmf. Bryman 2011). Jag har haft som ambition att intervjua cirka fyra till sex stycken familjerättssekreterare av material- och kvalitetsmässiga skäl.

Jag kontaktade flera olika kommunala familjerättsenheter i södra Sverige per telefon för att få kontakt med familjerättssekreterare som kunde tänka sig att eventuellt delta i studien. De som visade intresse av att delta i studien fick ett informationsbrev utskickat (se bilaga 1) med information om undersökningen, där de kunde avgöra om de ville medverka i studien eller inte. De familjerättssekreterare som ville delta i studien ringde mig per telefon eller skickade ett mail där vi bokade in tid för intervjun. Vid förslag på intervjutid utgick jag från att normaltiden för en intervju är cirka fyrtio fem minuter till en timme (jmf. Eriksson-Zetterquist & Ahrne 2011). En intervju ställer höga krav på koncentration och av denna anledning valde jag att endast boka in max två intervjuer per dag (jmf. Eriksson-Zetterquist & Ahrne 2011).

Jag intervjuade fem erfarna respondenter med gedigen kunskap av barn- och familj, varv tre av respondenterna hade mer än sammanlagt femtonårs erfarenhet av familjerätten. Detta gör samtligas deltagande i studien relevant. Alla respondenter hade dessutom arbetat med olika barn- och familjeärenden som till exempel barnavårdsutredare, föreståndare på HVB- hem för barn och ungdom och familjehemssekreterare.

Jag hade som tidigare nämnt haft fyra till sex intervjuer som riktmärke, dock upplevde jag redan efter de tre första intervjuerna att likartade svar upprepades och jag valde därför att intervjua ytterligare två respondenter för att få en variationsrikedom i svaren. Anledningen till att jag ville få en variationsrikedom i svaren är för att jag valt att tillämpa ett målinriktat urval, där ambitionen är att få ett stort mått av variation i det stickprov som blir resultatet. Det

innebär att flera olika perspektiv kommer till uttryck i familjerättssekreterarnas beskrivningar (jmf Bryman 2011).

Studiens genomförande

Frågeställningarna i studien handlar om familjerättssekreterares beskrivningar av sitt arbete med vårdnadstvister. Dessa beskrivningar är deras upplevelser och en adekvat metod som identifierar dessa upplevelser har tillämpats, det vill säga kvalitativa intervjuer (jmf. Ahrne & Svensson 2011).

Jag använde semistrukturerade intervjuer som innebär att forskaren har en lista över tämligen specifika teman som ska genomgå (med andra ord intervjuguide), dock har respondenten en stor frihet att utforma svaren. Frågorna behöver inte ställas i samma ordning som i intervjuguiden. Frågor som inte ingår i intervjuguiden kan ställas förutsatt att forskaren anknyter till något som respondenten sagt (Bryman 2011). Jag använde semistrukturerade intervjuer eftersom den här typen av intervjuform bidrar till en viss flexibilitet i intervjun. Dessutom kan eventuella följdfrågor ställas och fördjupade svar erhållas.

Jag utgick från Brymans (2011) *Grundläggande råd vid förberedelsen och utformningen av intervjuguide*. Termen ”intervjuguide” i en semistrukturerad intervju är en något mer strukturerad lista över de teman och underliggande frågor som undersökningen förväntas besvara (Bryman 2011). Jag gjorde en tematisk intervjuguide (se bilaga 3) utifrån studiens frågeställningar, frågor som väckts genom tidigare forskning, arbetslivserfarenheter IFO och studietiden. Teman som *barnets bästa i vårdnadstvister, strategier för att tillvarata barnets bästa och familjekonflikter och högkonfliktfamiljer* gjordes.

Jag säkerställde att samtliga intervjuer hölls i en lugn och ostörd miljö på respektive familjerättssekreterares arbetsplats (jmf Bryman 2011). Jag spelade in samtliga intervjuer med intervjupersonernas samtycke med hjälp av min Iphone. Intervjuguiden följdes med alla respondenter och varje respondent tillfrågades om de ville tilläga något i samband med studien, vilket de flesta gjorde. Samtliga intervjuer blev fylliga och långa. Första intervjun blev en timme och tjugo minuter och resterande blev mellan femtio minuter till en timme.

Bearbetning och analys av empiriskt material

Jag samlade in data genom kvalitativa intervjuer som därefter transkriberades, vilket innebär att samtliga intervjuer överfördes från ljud till skrift (jmf. Ahrne & Svensson 2011). Efteråt läste jag intervjuutskriften om och om igen, för att bli bekant med den insamlade datan. Jag skrev ut intervjuerna direkt efter att de genomfördes vilket bidrog till bästa möjliga återgivning av respondenternas uttalanden (jmf. Dalen 2007).

Jag hade som tidigare nämnt vid utformningen av intervjuguiden valt ut relevanta teman utifrån bland annat studiens frågeställningar. Jag kodade materialet under ovannämnda teman för att se var tyngdpunkten i datan ligger, då en väsentlig del i analysen är att identifiera de områden som många uttalat sig om. Avvikande svar och dissonanser i svaren, lyftes fram för att få en variationsrikedom i resultatet. Inom varje tema framträdde olika underkategorier. Till exempel under huvudtemat *barnets bästa i vårdnadstvister* framträdde underkategorierna barnets bästa som ett ”öppet koncept” som ”sitter i ryggmärgen” och barnets bästa som är liktydigt med frivillig, gemensam vårdnad. Under temaindelningens gång upptäcktes nya underkategorier och ibland behövde två tidigare åtskilda teman sammanföras till ett tema. Under analysprocessens gång var jag öppen för att se nya väsentliga områden i materialet. Jag läste urskrifterna ordagrant och skrev kommentarer i marginalen för att sedan försöka föra ihop svaren. Belysande citat återfinns under respektive tema. (jmf. Dalen 2007).

Slutligen tolkade jag datamaterialet med hjälp av teorin om handlingsutrymme främst av Lipsky (1980/2010) och teorin om socialarbetarrollen av Svensson, Johnsson och Laanemets (2008) i enlighet med Trost (2010). Jag jämförde också resultaten med tidigare forskning avseende likheter och skillnader.

Metoddiskussion

Jag valde att (som tidigare nämnt) utgå från tre övergripande teman i intervjuerna, vilket resulterade i att många frågor ställdes under intervjuerna. Temat *strategier för att tillvarata barnets bästa* blev mer omfattande än vad jag hade tänkt mig från början och därför tar temat mer plats i resultat-, och analysdelen jämfört med de andra två teman. Tema tre avseende *högkonfliktfamiljer* blev inte så omfattande som jag hade tänkt mig från början. En tänkbar anledning till det är att högkonfliktfamiljer är ett vedertaget begrepp inom USA och Kanadas familjerätter men inte i Sverige.

Reliabilitet och validitet är viktiga kriterier inom kvantitativ forskning. Många forskare inom kvalitativ forskning hävdar dock att dessa begrepp behöver justeras för att passa kvalitativa undersökningar. Inom kvalitativ forskning lyfts trovärdighet som ett viktigt kriterium för kvalitativa studier (jmf. Ahrne & Svensson 2001; Bryman 2011). I det följande redogör jag för dessa begrepp kopplat till studien.

Reliabilitet och validitet

Reliabilitet eller tillförlitlighet handlar om en mätning är stabil det vill säga inte är utsatt för slumpinflytelser. Det innebär att forskaren ställer frågor på samma sätt under lika situationer för alla intervjupersoner (Troost 2010). Målet med kvalitativa metoder är att få ta del av olika resonemang och finna skilda handlingsmönster och därför är reliabiliteten förhållandevis låg i kvalitativa studier (jmf. Troost 2010). Jag ville ta del av familjerättssekreterares upplevelser och erfarenheter av vårdnadstvister. Dessa upplevelser är individuella och beroende av organisatoriska/lokala och personliga omständigheter. Jag följde dock intervjuguiden (se bilaga 3) i samtliga intervjuer. Intervjuerna har skett på respondenternas respektive arbetsplats och jag spelade in samtliga intervjuer med hjälp av min iPhone. Detta och den goda ljudkvalitén på det inspelade materialet, har ökat studiens reliabilitet.

Validitet eller giltighet avser om ett instrument eller frågeställningarna mäter det dem avser mäta (Troost 2010) Familjerättssekreterares beskrivningar av sitt arbete är upplevelser och en adekvat metod som identifierar upplevelser är kvalitativa intervjuer, som gör att studiens giltighet ökar (jmf. Ahrne & Svensson 2011).

Trovärdighet

Inom kvalitativ forskning är trovärdigheten ofta ifrågasatt. För att öka en studies trovärdighet, det vill säga att forskningsresultaten är trovärdiga, behöver man kunna visa att insamlad empiri är relevant för föreliggande problemformulering (Troost 2010). Samtliga intervjupersoner var familjerättssekreterare som arbetade med vårdnadstvister vilket gjorde att deras deltagande i studien var relevant. Detta ökade resultatens trovärdighet.

Ett sätt att öka en kvalitativ studies trovärdighet är att *återkoppla till fältet* (jmf. Ahrne & Svensson 2011). Det innebär att respondenterna får ta del av en utskrift av intervjun för att eventuella missförstånd ska klaras ut men jag anser i likhet med Troost (2010) att en väl förbered intervjuare och en ostörd intervju bidrar till att detta kan undvikas. Jag har genom

transkribering ordagrant överfört intervjupersonernas utsagor till skrift vilket gör att risken för eventuella misstolkningar minskat.

Ett annat sätt för att öka en kvalitativ studies trovärdighet är triangulering. Det innebär att till exempel olika datainsamlingsmetoder kombineras för att studera ett och samma fenomen (Ahrne & Svensson 2011). Andra tänkbara datainsamlingsmetoder som jag kunde ha använt i min studie är dokumentanalys och enkäter. En fördel med dokumentanalys är att dokument kan synliggöra en bakomliggande social verklighet (Lindsay 2016). Med dokumentanalys såsom vårdnadsutredningar kunde jag se vilken betydelse genus har för föräldrars möjligheter och begränsningar i en vårdnadstvist. Dock måste samtycke inhämtas från alla personer som ingår i vårdnadsutredningen, vilket är tidskrävande. Fördelar med enkäter är att de är billiga, snabba att administrera och medför ingen intervjuaffekt, dock kan exempelvis inte uppföljningsfrågor ställas (Bryman 2011). Jag var ute efter en variationsrikedom i svaren och det kräver oftast att uppföljningsfrågor kan ställas, vilket semi-strukturerade intervjuer möjliggör (Bryman 2011). Jag kunde skicka ut enkäter till familjerättssekreterare men då hade bortfallet av en del svar säkerligen varit hög, vilket är fallet med enkäter. En kombination av dokumentstudier och semi-strukturerade intervjuer vore optimalt dock fanns inte tiden för detta. Jag valde att genomföra intervjuer just för att det gav mig möjlighet att stämma av och fråga intervjupersonerna om jag uppfattat dem rätt. Detta gör att risken för eventuella missförstånd minskat. Dessutom kunde fördjupade svar erhållas och olika berättelser komma till uttryck genom kvalitativa intervjuer.

Forskningsetiska överväganden

Forskning ska utföras med respekt för människovärdet vilket innebär att det måste göras en avvägning mellan *forskningens nytta* och *individskyddkravet* vid forskning där människor medverkar (Vetenskapsrådet 2011). Familjerättssekreterare är enligt lag skyldiga att tillvarata barnets bästa i sitt familjerättsliga arbete. Dessutom stärktes barnperspektivet genom ”2006 års vårdnadsreform” (Socialstyrelsen 2011). Trots detta, finns det ett stort glapp mellan ambitioner och eventuella följder (jmf. Schiratzki 1997; Ryrstedt 2012; SOU 2017:6). För att lösa denna paradox krävs det bland annat att eventuella strategier för att tillvarata barnets bästa i vårdnadstvister från olika familjerättssekreterare synliggörs. Detta gör att studien är relevant. Av etiska skäl valde jag att inte intervjua föräldrar eller barn, som genomgått vårdnadstvister inom familjerätten. Jag tänkte att i samband med intervjuerna fanns det en risk

för att ”riva upp gamla sår” och att jag av tidsmässiga skäl inte kunde följa upp hur de mårde efter intervjuerna. Därav valde jag att intervjua familjerättssekreterare istället för att det ingår i deras dagliga arbetsuppgifter att hantera vårdnadstvister.

De fyra grundläggande etiska forskningsprinciper som gäller för svensk forskning vid individskyddet är *informationskravet*, *samtyckeskravet*, *konfidentialitetskravet* och *nyttjandekravet* (Vetenskapsrådet 2011). *Informationskravet* har uppfyllts genom att alla intervjupersoner fått information om undersökningens delar och signerat ett informations- och samtyckesbrev (se bilaga 2). De har fått information om att deltagandet var frivilligt och att de när som helst kunde avsluta sin medverkan utan närmre motivering. De har även fått information om att uppsatsen kommer att publiceras på Diva-portalen när den är godkänd. *Samtyckeskravet* innebär att samtliga deltagarna i undersökningen själva haft rätt att bestämma över sin medverkan. För att undvika beroendeförhållande mellan forskare och respondenter har samtliga respondenter getts information (se bilaga 2) om att om de vid något tillfälle under intervjun inte vill svara, prata, belysa eller diskutera är det OK att vara tyst. *Konfidentialitetskravet* har uppfyllts genom att kodade namn använts och eftersom att en del respondenter varit arbetskollegor, har deras svar anonymiserats så att inte svaren kan härledas till en viss person utifrån dennes personliga eller professionella bakgrund. Det framgår inte i vilken kommun respektive respondent arbetar i eftersom att det är vanligt att endast en eller två familjerättssekreterare arbetar i små kommuner, vilket gör att det blir enkelt att härleda svaren till dem. Det digitala materialet har förvarats på ett betryggande sätt genom att endast jag, (eventuellt handledare, examinator och opponenter på förfrågan) haft tillgång till det på ett USB-minne i mitt hem. Det inspelade intervjumaterialet raderas när uppsatsen är färdigställd och godkänd. Jag förklarade att insamlad empiri endast använts i detta forskningsändamål för att besvara föreliggande studies syfte och frågeställningar och härmed uppfylls *nyttjandekravet* (jmf. Bryman 2011).

Resultat och Analys

I denna del ges först en kort presentation av respondenterna och därefter presenteras resultat och analys. Resultaten presenteras utifrån familjerättssekreterarnas beskrivningar och citat av sitt familjerättsliga arbete med vårdnadstvister. Sedan tolkas materialet med Lipskys (1980/2010) teori om handlingsutrymme och teorin om socialarbetarrollen (Svensson, Johnsson & Laanemets 2008). Löpande i texten redogörs för likheter och skillnader mellan

resultaten och tidigare forskning.

Jag har delat in resultat- och analysdelen i tre teman *Barnets bästa i vårdnadstvister*, *Strategier för att tillvarata barnets bästa*, och *Föräldrakonflikter och högkonfliktfamiljer*. Under temat *Barnets bästa i vårdnadstvister*, besvaras studiens första frågeställning. Här redovisas vad begreppet barnets bästa innebär för samtliga respondenter, hur de resonerar kring att barnets bästa är liktydigt med frivillig, gemensam vårdnad och så vidare.

Under temat *Strategier för att tillvarata barnets bästa* besvaras studiens andra frågeställning. Under detta tema finns strategier som till exempel familjerättssekreterarnas förhållningssätt vid samarbetsamtal för att tillvarata barnets bästa. Enligt mig är det även organisatoriska förutsättningar, för att om familjerättssekreterarna ska kunna genomföra ett ändamålsenligt arbete; ta hänsyn till barnets bästa i vårdnadstvister i praktiken. Krävs det att organisationen som dem ingår i ger de relevanta förutsättningar. Här tas även upp hur respondenterna upplever sitt handlingsutrymme och att barnets bästa inte alltid är barnets individuella vilja. Under temat *Familjekonflikter och Högkonfliktfamiljer* besvaras delvis studiens andra frågeställning och studiens tredje frågeställning. Här tas det till exempel upp, hur familjerättssekreterarna förhåller sig för att minska föräldrarnas konfliktnivå. Det tas även upp hur respondenterna definierar högkonfliktfamiljer och de eventuella svårigheter som finns med att ta hänsyn till barnets bästa i dessa fall.

Respondenterna

Fem familjerättssekreterare från fyra olika kommuner i södra Sverige deltog i föreliggande studie. Kommunerna varierar befolkningsmässigt mellan 3.500 - 30.000 invånare. Familjerättsenheten i tre kommuner ligger inom Individ- och familjecenter IFO under barn och familj och i en kommun har familjerättsenheten en egen organisatorisk struktur. Arbetets organisering på familjerättsenheterna skiljer sig åt. Två familjerättssekreterare i två olika kommuner arbetar med såväl familjerättsfrågor som barn- och familjeärenden medan tre andra familjerättssekreterare enbart arbetar med familjerättsfrågor. Det ska dock noteras att det är mer ett undantag än regel att en familjerättssekreterare arbetar med andra uppgifter inom IFO än familjerättsfrågor. Samtliga respondenter är kvinnor inom åldersspannet 44 till 57 år med socionomexamen. De hade arbetat mellan tre och tjugosju år på familjerätten, varav tre hade mer än sammanlagt femton årserfarenhet av familjerätten. Alla respondenter har dessutom

arbetat med olika barn- och familjeärenden som exempelvis barnavårdsutredare, föreståndare på HVB- hem för barn och ungdom, familjehemssekreterare. Respondenterna och deras kommuner är avidentifierade och deras reflektioner presenteras under koderna F10 F33 F73 F51 F26. Denna kodifiering ska göra det omöjligt för respondenterna att identifiera varandra.

Tema 1 Barnets bästa i vårdnadstvister

Barnets bästa ett ”öppet koncept” som ”sitter i ryggmärgen”

”F10: Det är väldigt svårt när man börjar fundera kring själva begreppet. Det finns ju ingen som kan tala om vad som är barnets bästa, göra en bra definition av det.”

När respondenterna fick frågan; vad innebär begreppet barnets bästa för dig, uppges bland annat ovanstående svar (se F10). Två respondenter (F10 & F26) uppger svårigheter med att förmedla begreppets innebörd eftersom att de menar att ” det sitter i ryggmärgen” vilket gör att de inte reflekterar kring hur de tillämpar begreppet i praktiken. En av respondenterna (F33) anger att begreppet överensstämmer med arbetsplatsens syn på det och rådande lagstiftning inom området. Detta kan tolkas utifrån Lipsky (1980/2010) som hävdar att gräsrotsbyråkrater är policyutformare som styrs av lagar och regler samt normer inom vederbörande arbetsgrupp.

Samtliga respondenter uppger att begreppet innebär att inneha ett barnperspektiv, det vill säga att familjerättssekreterare företräder det som åligger inom barnets intresse, vilket betonas av nedanstående citat.

”F73: Jag tänker att vi är förespråkare för barnen, inte föräldrarna. Vi försöker skydda barnet och barnets behov eller så, föra barnets röst.”

Ovanstående citat (se F10) om begreppet barnets bästa står i relation till Schiratzki (1997) som menar att innebörden av begreppet är något oklart och avsaknaden av en närmre definition gör att begreppet ses som ett ”öppet koncept”. Samtliga familjerättssekreterare anger att barnets bästa är beroende av de särskilda omständigheter som råder i det enskilda fallet. Detta överensstämmer med Schiratzki (1997) som menar att barnets bästa faller inom kategorin *emotiva rättsfaktum*, vilket innebär att begreppet är beroende av en bedömning för att ges ett mer konkret innehåll. Det kan tolkas som att familjerättssekreterarna i form av gräsrotsbyråkrater i enlighet med Lipsky (1980/2010) tolkar principen om barnets bästa individuellt till följd av deras relativt stora handlingsutrymme. Ovanstående citat (se F10)

överensstämmer inte med Ryrstedt (2012) som menar att det inte var alltid som barnet överhuvudtaget nämndes i samarbetsamtalen, förutom som en punkt på vilken överenskommelse nås. Samtliga familjerättssekreterare uppger genomgående att de företräder det som åligger inom barnets intresse.

Ovanstående citat (se F73) kan jämföras med Hydén och Hydén (2002) som menar att familjerättssekreterare kan föra in barnets perspektiv på ett direkt sätt genom att själv identifiera sig med det som åligger inom barnets intresse, det vill säga vi är förespråkare för barnen. Lipsky (1980/2010) menar att gräsrotsbyråkrater har olika sätt att ändra sina föreställningar om sitt arbete för att kunna hantera det. Till exempel genom att skapa ideologier för att kunna hantera målkonflikter (fler konkurrerande och tvetydiga mål). Hur familjerättssekreterarna beskriver att de tolkar principen om barnets bästa kan ses som en sådan ideologi; inneha ett barnperspektiv och företräda barnets intresse. Avsaknaden av en tydlig definition från lagstiftarens sida på grund av till exempel politiska kompromisser medför att samtliga familjerättssekreterare kan skapa en egen definition av begreppet beroende på situationen (jmf. Lipsky 1980/2010).

Bedömningen av barnets bästa

När respondenterna fick frågan; vilka metoder, teorier och praxis används vid bedömningen av barnets bästa, uppges olika svar. Respondenterna anger att de inte tillämpar någon renodlad metod, teori eller praxis utan kombinerar olika kunskapskällor för att bedöma barnets bästa. Detta exemplifierar nedanstående citat.

''F26: Dels utgår vi från Socialstyrelsens anvisningar. Det står ju vad en utredning ska innehålla och sen har vi egna riktlinjer och egen frågemall, egna frågor som vi vill täcka upp i utredningarna.''

Fyra respondenter (F10, F33, F73 & F26) anger att de använder anknytningsteori för att bedöma barnets bästa. Tre respondenter (F10, F73 & F26) anger att de använder skrivmallar utvecklade av den egna kommunen och/eller andra kommuner för att utröna barnets bästa. En respondent (F33) anger specifikt Norrköpingsmodellen som en användbar kunskapsbas och utvecklingspsykologi samt motiverande samtal, för att bedöma barnets bästa. Två respondenter (F10 & F33) uppger att de utgår från barnkonventionen när de bedömer barnets

bästa. Fyra respondenter (F10, F33, F73 & F26) uppger att de utgår från föräldrabalken vid bedömningen av barnets bästa. Flera av respondenterna (F10, F73 & F51) anger tidigare arbetslivserfarenheter av barn- och familj som en gedigen kunskapsbasis i detta sammanhang.

En respondent (F73) anger tidigare forskning, till exempel vad vi vet om barn generellt och vad är bäst för barn i olika åldrar som kunskapskälla. Respondenten (F73) anger också Bernt Wahlsten på Ersta Sköndal som tillhandahåller i utbildningar i vårdnadsutredningar och samarbetsamtal, Andershed och Andershed om risk- och skyddsfaktorer som är evidensbaserad forskning, Eva Körner som kunskapskälla. Respondenten (F73) anger vidare Caffcass från England ett samtalsverktyg vid barnsamtal, där frågorna är utformade så att omfattande svar erhålls som användbar kunskapskälla vid bedömningen av barnets bästa. En respondent (F26) anger socialstyrelsens anvisningar som kunskapskälla vid bedömningen av barnets bästa.

När respondenterna tillfrågas; vilka omständigheter lägger du störst vikt på vid bedömningen av barnets bästa uppges olika svar. Tre respondenter (F10, F33 & F26) uppger att de fäster särskilt vikt vid föräldrarnas grundläggande omvårdnadsförmågan avseende barnet. Fyra respondenter (F10, F73, F51 & F26) anger att de ser särskilt till om det förekommer våld, övergrepp eller missbruk i familjen. Isåfall bör den föräldern som betar sig någorlunda ”normalt” få ensam vårdnad framför den som missbrukar eller våldför sig på barnet. Två respondenter (F51 & F26) anger att de fäster vikt vid vilken förälder som bäst kan tillgodose behovet av båda föräldrarna på frågan. Detta överensstämmer med Schiratzki (1997) som menar att det är mest optimalt att barnet bor hos den förälder som kan underlätta kontakten med den andre som barnet inte bor med.

En respondent (F10) anger att om det inte finns tveksamheter kring föräldrarnas omsorgsförmåga gällande barnet, försöker hon se mer till deras sakkonflikt och vilka eventuella följder det får för barnet om man löser det enligt mamman respektive pappans förslag, i vardagen och skolan. Två respondenter (F33 & F51) anger att de fäster särskilt vikt vid föräldrarnas samarbetsförmåga när de bedömer barnets bästa. En respondent (F33) uppger föräldrarnas förmåga att sätta sig in i barnets situation, och att när de gäller samarbete kring barnet måste det finnas en flexibilitet som är bra för barnet som viktiga aspekter att ta hänsyn till vid bedömningen av barnets bästa.

Samtliga respondenter uppger att de använder sig av olika kunskapskällor för att bedöma barnets bästa. De anger även olika faktorer som de fäster särskilt vikt vid på bedömningen av barnets bästa. Detta kan tolkas utifrån Lipsky (1980/2010) som menar att gräsrotsbyråkrater har ett stort handlingsutrymme till följd av att de utför arbetsuppgifter av komplex natur. Socialt arbete är de facto komplext. Varje individ är unik med sin egen livshistoria. Ingen renodlad metod räcker för att bedöma barnets bästa utan familjerättssekreterarna sammanväver olika perspektiv i bedömningen.

Barnets bästa är liktydigt med frivillig, gemensam vårdnad

Samtliga familjerättssekreterare anger att frivillig, gemensam vårdnad är liktydigt med barnets bästa. Två respondenter (F10 & F73) anger dock att i flera fall kan det vara så att det bästa för barnet är att endast ha en vårdnadshavare. Detta står i enlighet med Schiratzki (1997) som menar att vid vårdnadstvister görs en presumtion om att barnets bästa är liktydigt med gemensam legal vårdnad. Det kan även tolkas utifrån Lipsky (1980/2010) som hävdar att de normer som råder i samhället; barnets bästa är liktydigt med frivillig, gemensam vårdnad i omfattande delar av västvärlden, påverkar hur policy utformas av familjerättssekreterarna (jmf. Schiratzki 1997). Med andra ord tolkar familjerättssekreterarna principen om barnets bästa som frivillig, gemensam vårdnad. Det kan också tolkas utifrån Lipsky (1980/2010) som menar att gräsrotsbyråkraten förväntas svara till det enskilda fallet men i praktiken arbetar de utifrån stereotyper, alltså att barnets bästa är liktydigt med frivillig, gemensam vårdnad.

En respondent (F10) anger att utgångspunkten är att det är gynnsamt för barn att ha två vårdnadshavare men att det svängt mycket i debatten. Respondenten (F10) uppger vidare att det dömdes slentrianmässigt till gemensam vårdnad i domstolarna, med motiveringen att det är bra för barn. Respondenten (F10) uppger att det tillkom en ny lagstiftning år 2006 där man betonade, att om föräldrar har samarbetssvårigheter kan det vara en faktor som talar emot gemensam vårdnad. Respondenten (F10) uppger att lagändringen har medfört att den ena föräldern försöker påvisa samarbetssvårigheter för att få ensam vårdnad. Detta kan tolkas utifrån Lipsky (1980/2010) som hävdar att välfärdsorganisationers mål är mångtydiga för att konflikter som fanns när insatserna skapades (2006 års vårdnadsreform) blev förskjutna till den administrativa nivån. Konflikten i detta exempel är att ena föräldern försöker påvisa samarbetssvårigheter för att få enskild vårdnad. Familjerättssekreterarens uppgift blir då att lösa denna konflikt för att de befinner sig på den administrativa nivån (jmf. Lipsky 1980/2010).

De flesta familjerättssekreterare (F33, F51 & F26) uppger att de i möjligaste mån försöker hitta samförståndslösningar mellan föräldrarna då de säger att barnet bör ha en god relation till båda sina föräldrar. Detta står i relation till Ryrstedt (2012) som hävdar att fokus i samarbetsamtal ligger på att föräldrarna ska nå en lösning i samförstånd. Till exempel anger en respondent (F51) att lösningar kan hittas genom umgängesstöd under nyktra perioder. Nedanstående citat betonar att barnets bästa är gemensam, frivillig vårdnad.

''F51: Så tänker jag att generellt sätt så är de bästa för barnet i vårdnadstvister att ha tillgång till båda sina föräldrar i möjligaste mån. Och att man, så långt det går försöker hitta samförståndslösningar mellan föräldrarna, för det är alltid det bästa för barnet om föräldrarna, om det blir så lite konflikter som möjligt.''

Tema 2 Strategier för att tillvarata barnets bästa

Förhållningssätt till föräldrarna i samarbetsamtalen för att tillvarata barnets bästa

Samtliga familjerättssekreterare uppger att samarbetsamtal är ett forum för föräldrar, där huvudsyftet är att stödja föräldrarna i sitt föräldraskap och att hitta samförståndslösningar utifrån barnets bästa.

En respondent (F26) anger att hon inleder samarbetsamtalen med att be föräldrarna att beskriva sitt barn avseende skolgång, fritidssysslor och kompisar med mera, vilket markerar vad samtalet ska handla om. En respondent (F33) anger att hon använder ett kort på barnet/barnen i samarbetsamtalen, för att lyfta barnets fokus och markera att det handlar om föräldraskapet för barnets bästa och inte föräldrarnas vuxenrelation. Två respondenter (F33 & F51) uppger att det är deras uppgift att få föräldrarna att bli införstådda i att barnets perspektiv är utgångspunkten för samtalen. En respondent (F73) uppger att föräldrar kan komma med märkliga förslag för att det ska vara så rättvist som möjligt mellan dem och i dessa situationer blir hennes uppgift att få dem att förstå vad som är barnets bästa.

En respondent (F10) anger att i samarbetsamtalen är utgångspunkten att barnet är i centrum, men ibland behöver föräldrarna få sin egen hjälp och då frångås barnet. Respondenten (F10) uppger vidare att föräldrarna då hamnar i centrum men syftet är att den hjälpen de får ska leda till barnets bästa. Respondenten (F10) uppger att föräldrarna behöver få sin egen hjälp till

exempel få stöd, kunna uttrycka ilska och bli förstådd för att kunna samarbeta kring barnet vilket nedanstående citat exemplifierar.

''F33: Ja men ungefär som de här med syrgasmasken att man kan inte hjälpa någon annan när man själv inte får de man behöver. ''

En respondent (F10) uppger att utgångspunkten för samarbetssamtalen är barnet dock frångås det i vissa fall. Detta kan tolkas utifrån Lipsky (1980/2010) som en målkonflikt, när förväntningar på gräsrotsbyråkratens roll står i konflikt med allmänhetens uppfattningar om vad gräsrotsbyråkraten ska göra. En allmänuppfattning som regleras i 1 kap 2 § (SoL) är att varje beslut eller annan åtgärd som rör barn genomsyras av barnets bästa, vilket frångås i ovanstående exempel. Detta kan även jämföras med Ryrstedt (2012) som menar att när föräldrarna är i en djup konflikt läggs tyngdpunkten på att minska konfliktnivån vilket är barnets bästa ur ett generellt perspektiv.

Samtliga familjerättssekreterare anger olika förhållningssätt i samarbetssamtalen för att tillvarata barnets bästa, vilket är ett tydligt exempel på att de har ett relativt stort handlingsutrymme i samtalsforumet (jmf. Lipsky 1980/2010).

Familjerättssekreterarna inhämtar information från andra för att få en helhetsbild över barnets situation

Familjerättssekreterarna anger att de inhämtar information från andra, till exempel andra professionella som förskola, barn och ungdomspsykiatri, habilitering med mera för att få en helhetsbild över barnets situation. Nedanstående citat exemplifierar hur en familjerättssekreterare (F33) tänker i detta sammanhang.

''F33: Har barnet flyttat vid två tillfällen de senaste kanske tre åren, då tar jag in från alla dem lärarna så det är inte bara sista för jag vill ha en helhetsbild då. ''

Tre respondenter (F33, F51 & F26) anger att det är viktigt att uppgifter inhämtas från styvföräldrar att de inte glöms bort eftersom att det är barnets nuvarande vardagsfamilj. Luftman et. al. (2005) föreslår att vid vårdnadstvister bör socialarbetare samtala med alla i familjen såväl föräldrar, barn och styvföräldrar och likaså far-och morföräldrar för att få en

helhetsbild över situationen. Samtliga respondenter uppger att de samtalar med alla i familjen i likhet med Luftman et. al. (2005) utom mor- och farföräldrar eftersom att de anger att dessa är uppenbart partiska i konflikten.

Organisatoriska förutsättningar

Samtliga familjerättssekreterare anger att de upplever dem organisatoriska förutsättningarna olika. En respondent (F73) anger att hon har en överväldigande arbetsbelastning och att de har svårigheter med att rekrytera personal till barn- och familjesidan i kommunen. Respondenten (F73) anger av denna anledning, att hon har fått ryka in vid akuta situationer och prioriterat barnavårdsutredningar framför sitt familjerättsliga arbete. Det ska dock noteras att hon anger att hon trivs med sitt arbete. Nedanstående citat belyser detta.

'' F73: Jag hoppas det, så här kan det ju inte vara eller så. Det är ju så här, det har ju varit kris. Jag vet inte, det vet du ju säkert det är ju kris på nästan alla socialkontor eller sådär, det är svårt att få tag på handläggare. ''

Ovanstående citat står inte i enlighet med hur en annan familjerättssekreterare (F33), anger sin arbetssituation vilket nedanstående citat skildrar.

''F33: Jag tycker att vi har bra resurser och det är väldigt unikt att kunna säga det när man jobbar inom socialt arbete, med andra ord så älskar jag också min arbetsplats. ''

Respondenten (F73) uppger att hon trivs med sitt arbete trots den höga arbetsbelastningen. Detta kan tolkas utifrån Lipsky (1980/2010) som menar att gräsrotsbyråkrater inte lämnar den organisation de ingår i om de upplever något incitament, det vill säga att arbetet är stimulerande och givande.

Lokal och statlig implikation i familjerättssekreterarnas arbete

Två respondenter (F73 & F26) anger att det inte satsas så mycket på det familjerättsliga området från såväl statlig som lokal nivå. Båda respondenterna (F73 & F26) uppger att de upplever familjerätten som en bortglömd del lokalt så länge de sköter sitt arbete. En respondent (F73) anger att det inte finns mycket utbildningar riktade mot familjerättssekreterare, på varken grund- eller avancerad nivå och att en hel del ekonomiska resurser och utbildningar riktas mer mot barn- och familjesidan. En respondent (F26) anger att

möjligheten till vidareutbildningar är begränsad på grund av de strama budgetarna.

Respondenten (F26) förklarar sin arbetssituationen som sårbar och ger exemplet att ibland sätts samarbetsamtal på långa väntetider eftersom att uppdrag om utredningar och yttranden går före.

En respondent (F73) anger att lokalpolitiker inte i detalj vet vad en familjerättssekreterare gör och att de inte alltid förstår hur svårt och krävande det är att få fram ett bra underlag.

Respondenten (F73) anger vidare att hon arbetar ensam som familjerättssekreterare i kommunen och att organisatoriskt bör det ske förändringar därför att de ska vara två familjerättssekreterare i såväl samarbetsamtalen som i utredningarna. Respondenten (F73) anger att denna förändring kanske inträffar snarast och att utökningar har skett sedan tidigare år. Två respondenter (F73 & F51) uppger att de arbetar ensamma som familjerättssekreterare inom deras kommun dock anger båda att möjligheten att ta in externa utredare finns och nyttjas ibland.

En respondent (F10) till skillnad från (F73) uppger att politiker lokalt och nationellt ser vilka behov som finns och försöker ge riktlinjer och stifta lagar för att familjerättssekreterare ska kunna möta familjers behov. Till exempel så infördes samarbetsamtal i lag år 1991 enligt (F10), vilket kan tolkas utifrån Lipsky (1980/2010) som menar att gräsrotsbyråkrater styrs av lagar och regler och därmed kom dessa samtal att ingå i familjerättssekreterarnas ordinära arbetsuppgifter.

Två respondenter (F10 & F73) anger att föräldrar i samarbetsamtal har svårt med att enas kring barnets ekonomiska försörjning. En respondent (F10) anger vidare att försäkringskassan hjälper till att förmedla underhållsstöd men att initiativet kommit från nationell nivå om att det först och främst ska skötas av föräldrarna själva eller via samarbetsamtal. Detta kan tolkas utifrån Lipsky (1980/2010) som hävdar att de normer som råder i samhället; samhällsdebatten om jämställdhet mellan könen avseende ekonomi kommer påverka hur policy utformas alltså hur familjerättssekreterarna ger stöd i dessa frågor.

En respondent (F73) uppger att det är anmärkningsvärt att domstolen slentrianmässigt dömer till gemensam vårdnad med motiveringen att det är barnets bästa, när de saknar relevant kunskap i dessa frågor. Respondenten (F73) uppger att domstolen inte alltid tar hennes sakexpertis på allvar exempelvis när hon skrev en 30 sidors grundlig utredning med tydliga

indikationer på att gemensam vårdnad inte är förenligt med barnets bästa. Nedanstående citat belyser detta.

''F73: Ja det kan ju komma beslut om att barn ska ha umgänge med föräldrar som är våldsutövande och asså det kan komma helt sådana här, konstiga beslut.

Handlingsutrymme

Samtliga familjerättssekreterarna anger att de har ett relativt stort handlingsutrymme vilket understryks av nedanstående citat.

''F10: Jag tycker att asså att vi får väldigt fria händer i hur vi ska jobba med de här både samarbetsamtalen och hur vi ska arbeta med vårdnadsutredningar. Hur vi ska göra bedömningarna och allihopa. ''

Respondenten (F10) anger att handlingsutrymmet medför svårigheter därför att ju friare former som ges desto högre krav ställs det på den egna fantasin och förmågan. Respondenten (F10) anger också att riktlinjerna är generellt hållna och att de låter som att föräldrar ska komma och få hjälp att komma överens, sen är det frid och fröjd. Dock anger respondenten (F10) att det inte är så enkelt i verkligheten.

Familjerättssekreterarna anger att de hanterar de tidsmässiga aspekterna som arbetet innebär olika. En respondent (F10) anger att när det inkommer flera utredningar samtidigt kan hon inte lägga ner lika mycket tid på varje utredning som hon önskar och gör därför en prioritering. Exempelvis om det gäller en vårdnadsvist anger respondenten (F10) att det inte är lika ingripande i ett barns liv som om de gäller en boendeutredning och därför läggs mer energi på den. En respondent (F51) uppger att det händer att hon får ringa domstolen och begära förlängd tid vid vårdnadsutredningar.

Samtliga familjerättssekreterare anger att de har ett relativt stort handlingsutrymme. Detta kan tolkas utifrån Lipsky (1980/2010) som hävdar att gräsrotsbyråkrater har en relativt autonom position i organisationen. Ovanstående prioritering (se F10) kan tolkas utifrån Lipsky (1980/2010) där gräsrotsbyråkraten genom psykologiska processer till exempel föreställningen om att en boendeutredning är mer ingripande i barnets liv, försvarar sitt arbete utefter förmåga. Möjligheten att ringa och begära förlängd tid kan tolkas utifrån Lipsky

(1980/2010) som menar att gräsrotsbyråkratens arbete kännetecknas av denna typ av möjlighet till följd av deras handlingsutrymme.

En respondent (F51) anger att samarbetsamtal prioriteras och att de är schangtila med tiderna och att mycket tid läggs ner på att hitta samförståndslösningar om hon inte bedömer det som totalt meningslöst. Detta kan tolkas utifrån Lipsky (1980/2010) som menar att gräsrotsbyråkraten gör subjektiva bedömningar i sitt arbete. De gör vad de kan för endel av klienterna; mycket tid läggs på samarbetsamtal, om respondenten (F51) inte bedömer det meningslöst härigenom rättfärdigar (F51) fördelningen av limiterade resurser (ibid.).

Barnets individuella vilja är inte alltid barnets bästa

Samtliga familjerättssekreterare anger att barnets individuella behov och önskningar fungerar som en vägledning när de ska utröna vad som är barnets bästa i det specifika fallet. Två av respondenterna (F10 & F26) anger svårigheter med att bedöma barnets bästa utifrån barnets egna utsagor, därför att barn säger olika saker olika dagar beroende på i vilket dagsskick de befinner sig i. Två respondenter (F73 & F33) uppger att barnets bästa inte behöver överensstämma med barnets vilja. En respondent (F73) anger att barn, särskilt små barn tenderar att bortse från sina egna önskningar och behov för att vara sina föräldrar till lags. Nedanstående citat uttrycker hur en familjerättssekreterare (F33) tänker kring barnets individuella vilja för att bedöma barnets bästa.

” F33: Jag tycker också att det är viktigt att man har gemensam vårdnad, för att det kan ju vara så att en mamma håller sitt barn väldigt, asså att en mamma inte vill att barnet ska ha kontakt med sin pappa och då är det väldigt bra att det finns en lagstiftning i Sverige där båda föräldrarna har ett juridiskt ansvar. Och där kan det ju, mycket väl gå emot barnets vilja om dem lever väldigt tätt med en förälder. ”

Två respondenter (F33 & F73) uppger att tydligheten inför barnet är A och O och att barnet ska bli införstådd i att det är en rättighet att framföra sin vilja och sina åsikter till familjerättssekreteraren som representerar barnet. De uppger dock, att dem gör gällande för barnet att vuxna tar de slutgiltiga besluten. Samtliga familjerättssekreterare anger att det åligger inom vuxnas ansvarsområde att avgöra barnets bästa, vilket understryks av nedanstående citat.

''F10: I grunden är ju de här vuxenfrågor, asså hur barn ska bo och träffa den andra det är ju inte barns arena alls egentligen, de har inte där och göra men de har rätt och vara där om dem vill.''

Detta kan tolkas utifrån Lipsky (1980/2010) som menar att gräsrotsbyråkraten har ett stort handlingsutrymme; familjerättssekreterarna kan avgöra vilken betydelse barnets utsagor ska tillmätas.

Samtliga familjerättssekreterare uppger att de gör hembesök vid vårdnadsutredningar för att bland annat se hur interaktionen fungerar mellan föräldrarna och för att få en uppfattning om barnets hemmiljö. Detta står i enlighet med forskarna Luftman et. al. (2005) förslag för socialarbetare vid vårdnadstvister.

Barnsamtal

Samtliga familjerättssekreterare anger att de för barnsamtal. Fyra respondenter (F10, F33, F73 & F26) anger att de är noga vid barnsamtal med att inte forcera fram några svar och de inte ställer frågor som exempelvis; vill du bo hos mamma eller pappa. Utan de uppger att samtalen mer är till för att barnen ska kunna få prata kring sin vardag, olika situationer och få uttrycka egna åsikter eller önskningar. Nedanstående citat exemplifierar detta.

''F33: Generellt i en vårdnadsutredning, jag träffar barnet och jag informerar barnet varför vi ska ses. Jag är jättetydlig till barnet att jag vill veta vad det vill men de viktigaste av allt är att barnet förstår att det är en rättighet, det är det absolut viktigaste. Respekt för barnet, barnet är i fokus, jag talar om för barnet att jag representerar barnet. Om barnet säger så här direkt; jag vill inte prata med dig, så tackar jag så mycket och är noga med att det inte värderas på något sätt för barnet.''

Två familjerättssekreterare (F33 & F73) anger att det är viktigt att barnet får familjerättssekreterarens kontaktuppgifter, information om ärendegången och ges förslag till beslut. En respondent (F33) anger att hennes arbetsplats har som mål att göra uppföljningar efter utredningstiden för att se hur barnet upplever beslutet exempelvis om barnet ska bo växelvis eller om de handlar om umgänge. Två respondenter (F33 & F51) uppger svårigheter med att förklara och få barnet till att förstå det juridiska begreppet vårdnad. En respondent

(F33) anger i detta sammanhang att det är betydligt enklare att förklara begrepp som umgänge och boende för barn.

En respondent (F51) uppger att hon använder MA-dockor vid barnsamtal med små barn för att tillvarata barnets bästa, nedanstående citat förklarar vad dessa dockor är.

''F51: Det är neutrala träfigurer där man utgår från tre frågor: hur ser det ut idag, din familj får dem sätta upp och hur skulle du vilja att det såg ut och hur tror du att det kommer se ut.

Det blir lite mindre laddat, för då kan barnen hålla på med detta.''

Familjerättssekreterarnas ovanstående beskrivningar av barnsamtal utmärks av att de själva i form av policyutformare avgör vilken information barnet ska tilldelas och de avgör hur barnsamtal utförs, vilket kan tolkas som en följd av deras stora handlingsutrymme (jmf. Lipsky 1980/2010).

Tema 3 Familjekonflikter och högkonfliktfamiljer

Olika kunskapskällor för att minska föräldrarnas konfliktnivå

När respondenterna fick frågan; vilka metoder, teorier och praxis använder du för att minska föräldrarnas konfliktnivå uppges olika svar. Två respondenter (F33 & F26) anger att de har ett lösningsfokuserat förhållningssätt, alltså att de tillsammans med föräldrarna konstruerar lösningar och att de inte går in i konflikten. En respondent (F10) uppger att hon använder olika kunskapskällor för att minska föräldrarnas konfliktnivå vilket nedanstående citat belyser.

'' F10: Det är en salig blandning ska jag säga dig. Det är beroende på vilken nivå det är på konflikterna. Men det är också beroende på vad de är för typ av föräldrar, vad de har för möjlighet att tillgodogöra sig och reflektera över sig själva och sin situation.''

Två respondenter (F33 & F26) anger att de använder motiverande samtal MI med positiva omformuleringar och öppna frågor för att minska föräldrarnas konfliktnivå. En respondent (F33) anger att hon tilldelar hemläxor i form av kognitiv beteendeterapi (KBT) till föräldraparen, för att minska konfliktnivån.

Familjerättssekreterarna anger att de använder olika metoder, teorier och praxis för att minska föräldrarnas konfliktnivå. Det innebär att de i form av gräsrotsbyråkrater har ett stort

haandlingsutryme och är flexibla att avgöra vilka kunskapskällor de ska tillämpa i den specifika situationen (jmf. Lipsky 1980/2010).

Familjerättssekreterarnas förhållningssätt till föräldrarnas konflikter

När respondenterna fick frågan; hur förhåller du dig till föräldrarnas konflikter, uppges olika svar. Samtliga familjerättssekreterare anger att deras förhållningssätt varierar beroende på föräldraparen och dels i ett enskilt samtal kan de växla från ett passiv till ett aktiv förhållningssätt.

En respondent (F10) uppger att hon i början av ett samtal är passiv, för att se hur föräldrarna samtalar med varandra och märker hon att de börjar argumentera eller angripa varandra blir hon aktiv. Respondenten (F10) anger vidare att hon är stödjande om föräldrarna menar att det inte går att ändra någonting genom att säga; det kommer ni visst. En respondent (F33) anger sig vara stödjande mot den föräldern som är svag, alltså om denne inte förmår uttrycka egna åsikter. Två respondenter (F10 & F26) uppger att de är pedagogiska, genom att dra fiktiva exempel vilket nedanstående citat visar.

''F10: Pedagogisk är jag ofta på så sätt att man använder exempel eller målar upp bilder av hur föräldrarna vill att det ska vara när barnet tar studenten, vill ni då att barnet ska springa ut och behöva välja till vem av er barnet ska gå först till ute på skolgården eller ska ni stå där tillsammans, så att barnet får en trevlig dag.''

En respondent (F26) anger att hon är pedagogisk genom att hon förklarar för föräldrar att generellt sett är det bra om barn har kontakt med båda sina föräldrar. Respondenten (F26) uppger att hon förklarar för föräldrarna, att det är bra om barn får skapa en egen bild av sina föräldrar. Respondenten (F26) anger att det är skadligt för barn och kan påverka deras identitetsutveckling negativt om de ständigt hör negativa saker om den ena föräldern. En respondent (F51) anger att hon drar exempel på hur barn tidigare resonerat utifrån tidigare arbetslivserfarenheter och samtidigt markerar (F51) hur barn påverkas av föräldrarnas konflikt. Se nedanstående citat.

''F51: Jag träffade ett syskonpar nyligen som egentligen säger det att vi bryr oss inte riktigt om hur våra föräldrar bestämmer, när vem vi ska fira jul hos, bara dem kommer överens och att det inte blir tjafs om det.''

En familjerättssekreterare (F33) anger att hon är ödmjuk genom att inte förringa föräldrarnas problematik. En respondent (F73) uppger att hon är noga med att inte elda på föräldrarnas konflikt och om en förälder behöver enskilda samtal får båda det. Respondenten (F73) anger vidare att hon är fyrkantig på ett så sätt, att en förälder inte får ringa henne för att få medhåll i olika saker mellan samarbetsamtalen, utan får spara sig till nästa gemensamma samtal.

En respondent (F73) anger att hon motiverar puschar, uppmuntrar och öser föräldrarna med beröm om de klarar av att ringa ett enda telefonsamtal till varandra. Respondenten (F73) anger att det är viktigt att uppmuntra föräldrarna i småsaker, för att det ibland kan ha gått flera år sedan föräldrarna pratade sist och en liten förändring kan göra en stor skillnad för barnet.

En respondent (F26) anger att hon uppmuntrar föräldrarna i det som tyder på samarbete. Respondenten (F26) anger också att hon motiverar föräldrarna att komma överens gällande barnet därför att, det är bättre om föräldrarna själva kom överens än att gå till domstol.

Respondenten (F26) anger att hon försöker peppa föräldrarna om att de överhuvudtaget deltar i samtalen när de tycker att det är jobbigt att medverka i samtalen. Tre respondenter (F10, F73 & F26) anger att de försöker fördela ordet mellan föräldrarna, så att båda känner att de får prata och de försöker samtidigt få dem till att lyssna på varandra.

Två respondenter (F26 & F51) anger att när föräldrarnas parkonflikt får för stor fokus i samarbetsamtalen blir deras uppgift att styra samtalet mot barnets bästa, alltså hur tror ni att er konflikt påverkar ert barn. Två respondenter (F33 & F51) anger att om föräldrarnas parrelation tar för stort utrymme i samtalen hänvisar de till parterapi eller familjerådgivning.

Detta kan tolkas utifrån Svensson, Johnsson och Laanemets (2008) som att familjerättssekreterarna intar rollen som stödjare. Familjerättssekreterarna (F33 & F51) intar rollen som stödjare, vilket innebär att föräldrarna får hitta lösningar med deras stöd. De motiverar, uppmuntrar och berömmar eller med andra ord stödjer föräldrarna i det som tyder på samarbete. Två respondenter (F33 & F51) markerar sin huvuduppgift; att tillvarata barnets bästa genom att hänvisa till andra myndigheter om föräldrarnas parrelation tar för stort fokus i

samtalen. I detta exempel markerar familjerättssekreterarna att det inte ingår i deras arbetsuppgifter att behandla eller hålla i terapiesessioner.

Detta kan även tolkas utifrån Lipsky (1980/2010) som en målkonflikt, när klientcenterade mål (lösa parkonflikten) står i konflikt med organisationscenterade mål (erbjuda samarbetssamtal för att stödja föräldrarna i sitt föräldraskap utifrån barnets bästa). Det kan också jämföras med Öberg och Öberg (2006), som anger att familjerättssekreteraren kan be föräldrarna att försöka ändra något i samtalen utifrån barnets intresse eller söka hjälp någon annanstans. Det står dock inte i relation till Ryrstedt (2012) som menar att ju mer låsta och inflammerade relationerna mellan föräldrarna är desto mindre tenderar barnets bästa att ges utrymme. Eftersom att familjerättssekreterarna (F33 & F51) uppger att de i dessa fall hänvisar föräldrarna vidare till andra myndigheter.

Samtliga familjerättssekreterare uppger att en svårighet med samarbetssamtal är när någon av föräldrarna anser att de tar den andre förälderns parti, vilket nedanstående citat belyser.

'' F10: Det är de som är konststycket med samarbetssamtal, att skapa viktiga alliansen med båda fast dem är i konflikt. ''

Respondenten (F10) anger vidare att det krävs lite för att en förälder ska känna att man tar den andres parti, till exempel kan de uppfatta en liten nyans, en blick eller något subtilt som ett tecken på att hon tar parti. En respondent (F33) anger att hon i dessa situationer, försöker förklara sig och ber om ursäkt och förklarar sin egen roll i samtalet. Tre respondenter (F73, F51 & F26) uppger att det är svårt att vara neutral, när en förälder uppenbarligen har ett mer barnperspektiv än den andre. Då faller det sig naturligt att familjerättssekreteraren resonerar mer i likhet till den förälder som har ett barnperspektiv. Nedanstående citat belyser svårigheten med att bedriva samarbetssamtal.

'' F26: Där kan det bli lite komplicerat, de där med balansen att vi ska vara neutrala mellan föräldrarna och samtidigt föra fram vad som är bäst för barn i allmänhet. ''

Högkonfliktfamiljer

När respondenterna fick frågan; känner du till begreppet högkonfliktfamiljer och isåfall hur tänker du kring begreppet, uppges olika svar. En respondent (F26) uppger att hon känner igen

begreppet sedan tidigare utifrån att ha läst tidigare forskning inom området. Fyra respondenter (F10, F33, F73 & F51) uppger att de inte känner igen begreppet sedan tidigare. En respondent (F10) anger dock att hon åtminstone många gånger träffar dessa familjer. Respondenten (F10) anger att hon förknippar begreppet först med familjer som är högljudda men att det kan vara en konflikt som är frusen sedan en lång tid tillbaka och att den är så stark att den blir svårhanterlig. Tre respondenter (F33, F73 & F26) anger att de förknippar begreppet med familjer som är återkommande på såväl familjerätten som på IFO barn- och familj. I detta sammanhang föreslår en respondent (F33) att det är viktigt om det går och om familjen tillåter att ha gemensamma samtal på socialtjänsten för att inte familjen ska ha för många myndighetsträffar.

Två respondenter (F10 & F51) förklarar begreppet som föräldrar som slutat prata med varandra för länge sedan och skulle dem prata med varandra misstolkar dem varandra. De uppger att de lätt hamnar i stridigheter och argumentation och att de misstror varandra. Detta överensstämmer med Anderson et. al. (2011) definition av högkonfliktfamiljer.

Två respondenter (F73 & F26) förknippar begreppet med föräldrar som har svårigheter av något slag antingen obearbetade kriser, psykisk sjukdom eller någon diagnos som kanske ännu inte är utredd. Nedanstående citat belyser hur en respondent tänker kring högkonfliktfamiljer.

”F26: Jag tycker nog mer att man behöver, om man ska jobba mer konstruktivt med dem föräldrarna att man behöver mer tid och kanske mer enskilda samtal också varvat med gemensamma. Ofta handlar det ju om, det handlar ju verkligen om föräldrarna, deras problem att dem kanske har mer problem än det här med separationen. ”

En respondent (F51) uppger att problemet med dessa föräldrar är att man kanske inte kan nå dem genom samarbetsamtal utan de får gå till utredning för att fientligheten sinsemellan är så stor. Detta kan tolkas utifrån Lipsky (1980/2010) som menar att gräsrotsbyråkraten för att kunna hantera sitt arbete skapar ideologier för att handskas med målkonflikter. En ideologi, är att F51 fördelar resurser till de som är samarbetsvilliga medan de som inte vill samarbeta inte ges fler samarbetsamtal för att man bedömer att dem inte kan tillgodogöra sig samtalen, utan dem går till utredning.

Efter att jag förklarat definitionen av Anderson et. al. (2011) för samtliga familjerättssekreterare anger tre respondenter (F73, F51 & F26) att de anser att begreppet är användbart i praktiken.

Svårigheter med att bedöma barnets bästa i högkonfliktfamiljer

Samtliga familjerättssekreterare anger svårigheter med att bedöma barnets bästa i högkonfliktfamiljer. Två respondenter (F10 & F51) uppger att barn far väldigt illa och behöver ta med sig frågor mellan föräldrarna vilket gör att de får ett alldeles för stort ansvar. En respondent (F73) uppger att barn är lojala mot sina föräldrar och har svårt att ta parti vilket nedanstående citat belyser.

''F33: Amen, men berätta själv hur du vill att vi ska göra. Så blir det bäst för dig om bara pappa eller bara mamma förstår att vi ska göra som du vill men det blir ändå en lojalitetskonflikt och ett alldeles för stort ansvar för barnen. ''

Detta kan jämföras med att barnavårdsutredare i en studie gjord av Saini et. al. (2012) anger att föräldrar i högkonfliktfamiljer försöker få sina barn att välja sida i konflikten.

En respondent (F51) anger att hennes egen övertygelse och lagens är att det är barnets bästa att ha kontakt med båda sina föräldrar men att i dessa ärenden går det inte utan de skadar barnet mer att ha kontakt med ena föräldern. En respondent (F26) anger att barnen verkligen lever under press och att konflikten kan ha gått till det stadie där barnet helt har förlorat kontakt med ena föräldern. En respondent (F26) anger att det kanske är det minst dåliga beslutet eller förslaget som får tas i dessa fall eftersom att allt går inte att lösa. Det viktiga i dessa fall uppger respondenten (F26) är att fortsätta försöka förklara för föräldrarna hur deras konflikt påverkar barnet och återigen förklara.

Nedanstående citat belyser svårigheten med att föra samarbetsamtal med högkonfliktfamiljer.

''F26: Ska man lyckas i samarbetsamtal, så bygger det ju mycket på att föräldrarna vill ha en förändring, men det kanske. Det som kan vara svårt hos dem här är att de kanske inte ens ser att, dem själva har någon egen del i det utan allt är den andre personens fel. Där är det ju jättesvårt. ''

Samarbetssamtal bygger på frivillighet, vilket är ett samhällsideal. När dessa föräldrar enligt (F26) kanske inte vill ha förändring lägger familjerättssekreterarna mycket tid på samarbetssamtal utan att de leder någonstans. Detta kan tolkas enligt Lipsky (1980/2010) som ett tvetydigt mål från välfärdsstatens sida som gräsrotsbyråkraten måste hantera. Dessa konflikter kännetecknar gräsrotsbyråkratens arbete. Detta kan också jämföras med Saini et. al. (2012) som menar att arbete med högkonfliktfamiljer är tids-och energikrävande för att de läggs ner tid men att det inte leder någonstans på grund av föräldrarnas motvilja till förändring.

Diskussion

Syftet med studien har varit att undersöka och analysera familjerättssekreterarnas beskrivningar av sitt arbete med samarbetssamtal vid vårdnadstvister och vårdnadsutredningar kring *barnets bästa*, *strategier för att tillvarata barnets bästa och föräldrakonflikter samt högkonfliktfamiljer*. Jag kommer att diskutera resultatet utifrån studiens tre frågeställningar.

Resultatdiskussion

Barnets bästa är avhängigt situationen

I detta stycke diskuteras resultatet kring frågeställningen; *hur beskriver familjerättssekreterare att de tolkar principen om barnets bästa* och delvis studiens andra frågeställning. Samtliga respondenter anger att begreppet barnets bästa är beroende av de särskilda omständigheter som råder i det enskilda fallet. Begreppet ses i enlighet med Schiratzki (1997) som ett ”öppet koncept”, det vill säga att barnets bästa är beroende av en bedömning för att ges ett mer konkret innehåll. Detta medför att barnets bästa tolkas olika beroende på utredare. Samtliga familjerättssekreterare anger olika kunskapskällor, till exempel anknytningsteori, barnkonventionen, föräldrabalken och så vidare för att bedöma barnets bästa. I nuläget finns det ingen vedertagen definition kring begreppet barnets bästa och frågan är om det är önskvärt med en sådan definition? Med tanke på att socialt arbete de facto är komplext så anser jag att varje individ är unik med sin egen livshistoria och mänskligt beteende kan därmed inte helt sorteras in i ”färdiga mallar”.

Samtliga familjerättssekreterare uppger att de företräder det som åligger inom barnets intresse. Detta överensstämmer inte med Ryrstedt (2012) som hävdar att barnet inte alltid nämns i samarbetssamtalen, förutom som en punkt på vilken överenskommelse nås. Med

observationer av samarbetsamtal hade jag eventuellt kunnat se om familjerättssekreterare verkligen gör det dem hävdar att dem gör.

Samtliga familjerättssekreterare anger att barnets bästa är liktydigt med gemensam, legal vårdnad. Denna stereotyp grundar sig i samhällsdebatten som betonar ett jämställt föräldraskap där normen är gemensam vårdnad, frågan är till vilket pris detta ska gälla? Resultaten visar att domstolen slentrianmässigt dömer till gemensam vårdnad, trots att familjerättssekreterarna tydligt angett i utredningarna vilka konsekvenser som följer av ett beslut. Till exempel kommer det beslut om att barn ska ha umgänge med föräldrar som är våldsutövande.

Familjerättssekreterarna har ett stort handlingsutrymme

I detta stycke diskuteras resultatet kring frågeställningen; *vilka strategier beskriver familjerättssekreterare att de använder för att ta hänsyn till barnets bästa i vårdnadstvister.*

Samtliga familjerättssekreterare anger olika strategier för att tillvarata barnets bästa, vilket är en följd av deras relativt stora handlingsutrymme. Till exempel så inleder en respondent samarbetsamtalen med att be föräldrarna att beskriva sitt barn generellt, medan en respondent använder ett kort på barnet/n för att markera att barnet är i fokus för samtalen. Samtliga respondenter uppger att de inhämtar information från andra professionella aktörer såsom förskola, barn och ungdomspsykiatri och barnets familj, för att få en helhetsbild över barnets situation. En del av respondenterna anger att det är viktigt att samtal sker med styvföräldrar för att det är barnets nuvarande vardagsfamilj. En tänkbar anledning till att de betonar detta, är enligt mig för att i Sverige är kärnfamiljen inte normen längre utan olika familjekonstellationer är alltmer vanligare att skönja.

Familjerättssekreterarna anger de organisatoriska förutsättningarna olika. En respondent anger sin arbetssituation som överväldigande, på grund av att de har svårt med att rekrytera personal till IFO barn-och familjesidan. Detta har gjort att respondenten prioriterat barnavårdsutredningar framför sitt familjerättsliga arbete. Dessutom, anger två respondenter att det inte satsas resurser på familjerätten från såväl statlig som lokal nivå, medan en respondent anger att det finns tillräckligt med resurser att tillgå inom familjerätten. En tänkbar anledning till detta är enligt mig att det läggs olika mycket resurser inom olika kommunala familjerätter som en följd av att politiker med lokalkännedom avgör hur resurserna ska

fördelas. Detta bygger på kommunal självstyrelse som är lagstadgat i Sveriges grundlag 14 kap 1 § (RF) (SFS 1974:152).

Det är ett välkänt och mycket omdebatterat problem inom Sveriges socialtjänster att det råder en brist på socionomer inom IFO barn- och familjesidan, vilket min studie också bekräftar. Jag anser att det är viktigt att lyfta att i nuläget år 2017 har kommuner runtom i landet svårigheter med att rekrytera socionomer till främst barn- och familjesidan, vilket enligt allmädebatten också medfört att socionomer har höga sjukskrivningstal.

Mina resultat kring familjerättssekreterarnas beskrivningar av barnsamtal, visar att barnets egna utsagor inte tillmäts stor betydelse vid bedömningen av barnets bästa. Flera av respondenterna uppger att barnets individuella vilja inte behöver vara barnets bästa. Resultaten visar också att familjerättssekreterarna uppger att de åligger inom vuxnas ansvarsområde att avgöra barnets bästa. Det är anmärkningsvärt att vuxenperspektivet får så stort utrymme framför barnets egna utsagor. Enligt Singer (2012) innebär barnets bästa att bland annat ge barnet ställning som ett rättsligt subjekt. Frågan är om barnet ges denna ställning med tanke på att resultaten visar att ett vuxenperspektiv nästintill helt avgör barnets bästa. Resultaten visar att familjerättssekreterarna innehar ett barnperspektiv genomgående i sitt dagliga arbete. Frågan är om det är tillräckligt för att hävda att barnets bästa är ledstjärnan i deras familjerättsliga arbete?

Familjekonflikter och högkonfliktfamiljer

I detta stycke diskuteras resultatet kring frågeställningen; *hur beskriver familjerättssekreterare att de använder begreppet högkonfliktfamiljer och vilka eventuella svårigheter finns det med att ta hänsyn till barnets bästa i dessa fall*. Resultaten visar att begreppet högkonfliktfamiljer inte är etablerat i praktiken. En respondent uppger att hon känner igen begreppet sedan tidigare. Fyra respondenter anger att de inte känner igen begreppet sedan tidigare. En tänkbar anledning till detta är enligt mig att begreppet inte är implementerat i praktiken i Sverige. Jag hittade därför ingen forskning kring högkonfliktfamiljer utifrån en svensk kontext vid sökningen av tidigare forskning. Två respondenter anger en definition på begreppet som överensstämmer med Anderson et. al. (2011) definition av högkonfliktfamiljer. Tre respondenter anger att de förknippar begreppet med familjer som är återkommande inom såväl familjerätten som barn- och familjesidan på IFO. Två respondenter uppger att de förknippar begreppet med föräldrar som har svårigheter

av något slag till exempel psykisk ohälsa. Efter att jag redogjort för begreppets betydelse utifrån Anderson et. al. (2011) definition av högkonfliktfamiljer, anser tre av respondenterna att begreppet är användbart i praktiken.

Resultaten visar att samtliga familjerättssekreterare anger svårigheter med att bedöma barnets bästa i högkonfliktfamiljer. En respondent uppger att barn i dessa familjer ofta hamnar i en lojalitetskonflikt där de tvingas välja sida i konflikten. Detta står i relation till barnavårdsutredares erfarenheter av högkonfliktfamiljer (jmf. Saini et. al. 2012). En respondent anger att barnets bästa är att ha tillgång till båda sina föräldrar men att i dessa fall skadar det barnet att ha kontakt med ena föräldern. En respondent anger att i dessa fall kan konflikten ha gått till det stadie där barnet helt förlorat kontakt med ena föräldern. Resultaten visar att en del av familjerättssekreterarna anser att föräldraparen i högkonfliktfamiljer har svårigheter av något slag. Detta får mig till att börja fundera kring vilka föräldrar är det egentligen är som är överrepresenterade vad gäller samarbetsamtal, är det föräldrar med utländsk bakgrund eller är det föräldrar med psykiska besvär eller andra grupper?

En respondent anger att om man ska lyckas med samarbetsamtal krävs det att föräldrarna vill få till stånd en förändring men att dessa föräldrar är inkompatibla för det. Enligt min mening är det svårt att få människor till att vilja förändra sig om de själva inte är redo för en förändring. Detta är någonting som socialarbetare runtom i världen får handskas med på grund av det sociala arbetets komplexitet.

Nya tankegångar

I den svenska samhällsdebatten och utifrån studiens empiri betonas ofta jämställdhet mellan könen, men jag undrar vilken betydelse genus egentligen har för föräldrars möjligheter och begränsningar i en vårdnadstvist? Med dokumentanalys kan en bakomliggande social verklighet synliggöras (Lindsay 2016). Akter som förs under samarbetsamtal eller vårdnadsutredningar kan studeras utifrån teorin om makt av Foucault.

Referenslista

Ahrne, G. & Svensson, P. (2011). Att designa ett kvalitativt forskningsprojekt. I Ahrne, G & Svensson, P. (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. Stockholm: Liber, ss.19-33

Anderson, S. & Anderson, S. & Palmer, K. & Mutchler, M. & Baker, Louisa. (2011). Defining High Conflict. *The American journal of family therapy*, 39(1), ss.11-27.
DOI: 10.1080/01926187.2010.530194

Bryman, A. (2011). *Samhälls-vetenskapliga metoder*. Malmö: Liber.

Dalen, Monica. (2007). *Intervju som metod*. Malmö: Gleerups.

Eriksson-Zetterquist, U. & Ahrne, G. (2011). Intervjuer. I Ahrne, G & Svensson, P. (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. Stockholm: Liber, ss.36-56

Hydén, M. & Hydén, L-C. (2002). *Samtal om den nya familjen och det eviga föräldraskapet*. Stockholm: Natur och kultur.

Lindsay, P. (2016). Using documents in social research. I Silverman, D. (red.) *Qualitative research: Issues of theory, method and practice*. London: Sage Publications, ss. 171-185.

Lipsky, M. (1980/2010). *Street-level Bureaucracy - Dilemmas of the Individual in Public Services*. New York: Russel Sage Foundation.

Luftman, V-H. & Veltkamp, L-J. & Clark, J-J. & Lannacone, S. & Snooks, H. (2005). Practice guidelines in child custody evaluations for licensed clinical social workers. *Clinical social work journal*, 33 (3), ss.327-357.

DOI: 10.1007/s10615-005-4947-4

Ryrstedt, E. (2012). Meditation regarding children- Is the result always in the best interests of the child? A view from Sweden. *International journal of law, policy and the family*, 26(2), ss.220-241.

DOI: <https://doi.org/10.1093/lawfam/ebs005>

Saini, M. & Black, T. & Lwin, K. & Marshall, A. & Fallon, B. & Goodman, D. (2012). Child protection worker's experiences of working with high-conflict separating families. *Journal of children and youth services review*, 34(7), ss.1309-1316.

DOI: 10.1016/j.chilyouth.2012.03.005

Schiratzki, J. (1997). *Vårdnad och vårdnadstvister*. Diss. Stockholm: Stockholms universitet.

Schiratzki, J. (2010). *Barnrättens grunder*. Lund: Studentlitteratur.

SFS 1949:381. *Föräldrabalk*. Stockholm: Justitiedepartementet.

SFS 1974:152. *Kungörelse om beslutad ny regeringsform*. Stockholm: Justitiedepartementet.

SFS 2001:453. *Socialtjänstlag*. Stockholm: Socialdepartementet.

Singer, A. (2012). *Barnets bästa- Om barns rättsliga ställning i familj och samhälle*. Stockholm: Nordstedts Juridik.

Socialstyrelsen (2011). *Familjerätten och barnet i vårdnadstvister- Uppföljning av hur 2006 års vårdnadsreform slagit igenom i socialtjänstens arbete*. Stockholm: Socialstyrelsen.
<http://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/18519/2011-11-40.pdf>
[2017-03-10]

Socialstyrelsen (2012). *Vårdnad, boende och umgänge- Handbok- stöd för rättstillämpning och handläggning inom socialtjänstens familjerätt*. Stockholm: Socialstyrelsen.
<http://www.mfof.se/Documents/Vardnad,%20boende%20och%20umgange/Vardnad-boende-umgange.pdf>
[2017-03-28]

Socialstyrelsen (2014). *Samarbetssamtal- ett stöd för föräldrar vid separation*. Stockholm: Socialstyrelsen.
<http://www.mfof.se/Documents/Vardnad,%20boende%20och%20umgange/Samarbetssamtal.pdf>
[2017-02-24]

Socialstyrelsen (2016a). *Familjerätt, Antal barn vars föräldrar deltagit i samarbetsamtal* (2015). Stockholm: Socialstyrelsen.

<http://www.socialstyrelsen.se/statistik/statistikdatabas/familjeratt>

[2017-02-24]

Socialstyrelsen (2016b). *Familjerätt, Antal barn aktuella i vårdnadsutredning, boendeutredning och/eller umgängesutredning* (2015). Stockholm: Socialstyrelsen.

<http://www.socialstyrelsen.se/statistik/statistikdatabas/familjeratt>

[2017-02-24]

Statistiska centralbyrån (2011). *50 000 barn är med om en separation varje år* (SCB 2013:01). Stockholm: Statistiska centralbyrån.

<http://www.scb.se/sv/Hitta-statistik/Artiklar/50-000-barn-ar-med-om-en-separation-varje-ar/>

[2017-02-24]

Svensson, K. & Johnsson, E. & Laanemets, L. (2008). *Handlingsutrymme- Utmaningar i socialt arbete*. Stockholm: Natur & Kultur.

Thomassen, M. (2007). *Vetenskap, kunskap och praxis. Introduktion i vetenskapsfilosofi*. Malmö: Gleerups utbildning.

Trost, Jan. (2010). *Kvalitativa intervjuer*. Lund: Studentlitteratur.

Vetenskapsrådet (2011). *God forskningssed*. Stockholm: Vetenskapsrådets rapportserie 1:2011. Tillgänglig online: <https://publikationer.vr.se/produkt/god-forskningssed/> [2017-02-29]

Vårdnadsutredningen (2017). *Vårdnadsutredningen: Se barnet* (SOU 2017:6). Stockholm: Socialdepartementet.

<http://www.regeringen.se/490ab7/contentassets/acc04add4adb4f8fbc560a4983fdcec/se-barnet-sou-20176>

[2017-05-09]

Öberg, B. & Öberg, G. (2006). *Samarbetssamtal- en väg till fortsatt föräldrarskap*. Västra Frölunda: Mareld.

Bilagor

Bilaga 1 Förfrågan om deltagande i intervjustudie

Informationsbrev

Till dig som är familjerättssekreterare inom kommunal familjerätt-

Information och förfrågan om deltagande i intervjustudie

Jag heter Sabrinne Akillioglu-Popescu och studerar till socionom på Linnéuniversitetet i Växjö. Mot slutet av utbildningen ingår att författa en kandidatuppsats. Min avsikt är att genomföra en studie om hur benämningen ” barns bästa” tolkas och används av familjerättssekreterare.

”Barnets bästa” betonas vid vårdnadstvister, dock är innebörden av principen om barnets bästa oklar. Eftersom att separerande föräldrar ibland har svårt att enas kring vårdnads-, boende,- och umgängesfrågor, kan du som familjerättssekreterare inom kommunen komma att spela en central roll under bland annat de ”samarbetssamtal” som kan ske.

Jag vill därför, genomföra en intervjustudie med en förväntan om att resultatet i studien kan bidra till en ökad förståelse för de erfarenheter familjerättssekreterare har av principen om barnets bästa vid vårdnadstvister.

Syftet med denna studie är att förstå hur familjerättssekreterare vid vårdnadstvister beskriver att de tolkar principen om barnets bästa, hur de beskriver strategier de använder för att ta hänsyn till barnets bästa och hur de använder begreppet högkonfliktfamiljer gällande vårdnadsfrågor och om det finns eventuella svårigheter med att ta hänsyn till barnets bästa i högkonfliktfamiljer.

Familjerättssekreterare som arbetar inom kommunala familjerätts enheter av varierande storlek (befolkningsmässigt) i Södra Sverige kommer att få förfrågan om att delta i denna intervjustudie. Om du har minst ett års yrkeserfarenhet och har möjlighet att medverka i en intervju är jag mycket tacksam om du (se nedan) kontaktar mig via e-post eller telefon. Förslagsvis kan intervjun ske på er arbetsplats eller annan avskild plats där det passar er. Förväntad tidsåtgång för intervjun är cirka 45-60 minuter.

Ingen obehörig kommer att få tillgång till intervjumaterialet som kommer att förvaras så ingen annan än jag och (eventuellt min handledare) har tillgång till det. Ditt namn, arbetsplats kommer inte att presenteras i arbetet. Ditt deltagande i studien är fullständigt frivilligt och du kan när som helst avbryta ditt deltagande utan någon närmre motivering.

Växjö 2017-03-09

Studeraende:

Sabrinne Akillioglu- Popescu

Telefon: XXX-XX

Mail: XXX-XX

Handledare:

Mairon Johansson

XXX-XX

XXX-XX

Bilaga 2 Information- och samtyckesbrev

Information och samtyckesbrev

Hej!

Jag heter Sabrinne Akillioglu-Popescu och studerar till socionom på Linnéuniversitetet i Växjö. Mot slutet av utbildningen ingår att författa en kandidatuppsats. Uppsatsens syfte är bland annat att förstå hur familjerättssekreterare vid vårdnadstvister beskriver att de tolkar principen om barnets bästa.

Denna studie kommer att utföras genom intervju med dig och förväntad tidsåtgång för intervjun är cirka 45-60 minuter. Med ditt samtycke kommer jag att använda bandspelare för att spela in intervjun. Detta för att kunna skriva ut och analysera materialet. Om du inte samtycker till att jag spelar in intervjun, för jag minnesanteckningar. Deltagandet är frivilligt och du kan avsluta din medverkan när som helst utan närmre motivering. Du har också själv rätt att bestämma över din medverkan, vilket innebär att om du vid något tillfälle under intervjun känner du inte vill svara, prata, belysa eller diskutera så är det OK att vara tyst. I den färdiga uppsatsen kommer fingerade namn det vill säga påhittade att användas. Det kommer inte framgå vilken kommun respektive respondent arbetar i. I uppsatsen kommer både citat och referat användas från intervjuerna men det kommer att vara anonyma svar. Det digitala materialet kommer jag som utför denna studie (eventuellt handledare examinator och opponenter (om de frågar, undantagsvis görs detta), ha tillgång till på ett USB-minne i mitt hem och de raderas när uppsatsen är färdigställd och godkänd. Uppsatsen kommer att publiceras på Diva-portalen när den blir godkänd. Uppgifterna som erhålls under intervjun kommer ändas att användas i detta forskningsändamål som innebär att den inhämtade empirin endast används för att besvara uppsatsens syfte och frågeställningar.

Härmed ger jag mitt samtycke till att delta i intervjun i enlighet med beskrivningen ovan:

Dagens datum:

Namunderskrift: _____

En kopia av detta samtyckesbrev finns tillgängligt för dig att erhålla.

Bilaga 3 Intervjuguide

Intervjuguide

Generell bakgrundsinformation

Namn, ålder och kön

Specifik bakgrundsinformation

Befattning, arbetsenhet, år på arbetsenheten och tidigare arbetslivserfarenhet

Barnets bästa i vårnadstvister

-Vad innebär begreppet barnets bästa för dig?

-Vad är barnets bästa enligt lagstiftning och dina kollegor/din arbetsplats?

-Hur använder du barnets bästa vid vårdnadsutredningar?

-Vilka metoder och praxis använder du/ni i frågor om barnets bästa?

(Enligt kollegor/arbetsplatsen och respondenten)

-Vilka omständigheter lägger du störst vikt på vid bedömningen av barnets bästa?

-I Sverige är frivillig, gemensam vårdnad den dominerade tolkningen av vad som är barnets bästa, vilket kan gå emot barnets individuella vilja. Hur tänker du kring det?

Strategier för att tillvarata barnets bästa

Indirekta strategier för att tillvarata barnets bästa

Hur tycker du att politiker och andra som inte arbetar med detta ser på hur arbetet bör utföras?
(Politiker och högre tjänstemän utformar lagen och fastställer de tjänster som erbjuds exempelvis samarbetsamtal vid vårdnadstvister, vilket gör att de organisatoriska förutsättningarna ges delvis av dem)

-Hur tänker du kring de tidsmässiga och ekonomiska resurser som finns för arbetet?

-Hur hanterar du om föräldrarnas respektive önskemål inte står i relation till barnets bästa?

-Hur hanterar du om barnets individuella vilja och behov inte står i relation till barnets bästa?

-Hur hanterar du de situationer då det finns misstanke om våld eller övergrepp mot barnet eller att någon förälder missbrukar eller ingår relationer med någon som missbrukar?

-Om tyngdpunkten läggs på att minska föräldrarnas konflikter, är det barnets bästa ur ett generellt perspektiv, hur tänker du kring att skydda barnet genom att inte samtala med barnet? (Barnet inte ska bli indraget i en lojalitetskonflikt, tvingas välja sida eller få ett stort ansvar)

-Vilka metoder, teorier och praxis använder du/ni för att minska föräldrarnas konfliktnivå? (Exempel, Kristerapi)

-Vilka personer runt barnet brukar du ha med för att få en helhetsbild över barnets situation? (Föräldrar, barn, styvföräldrar och far-och morföräldrar, professionellt nätverk etc.)

-Hur resonerar du kring att träffa barnet ihop med var och en av föräldrarna för att få en förståelse kring hur interaktionen fungerar sinsemellan?

Direkta strategier för att tillvarata barnets bästa

-Vilka strategier använder du för att barnet ska hamna i centrum ?
(I samarbetsamtalen/ vårdnadsutredningarna)

-Hur för du in barnets perspektiv/ barnets bästa i samarbetsamtalen/vårdnadsutredningarna?
(Direkt sätt; genom att fråga hur barnet uppfattar föräldrarnas situation, indirekt sätt; utgår från att föräldrarna vill det gemensamma barnets bästa)

-Det anges att familjerättssekreteraren bör fungera som en neutral och opartisk förespråkare för det som ligger inom barnets intresse, hur görs det i praktiken?
(Svårigheter)

Familjekonflikter och högkonfliktfamiljer

Familjekonflikter

-Hur förhåller du dig till föräldrarnas konflikter?

(När är ni aktiva respektive passiva? När är ni stödjande, motiverande eller pedagogiska?)

-Hur hanterar du om någon av föräldrarna anser att du tar den andre förälderns parti?

Högkonfliktfamiljer

- Känner du till begreppet *högkonfliktfamiljer* och isåfall hur tänker du kring begreppet?

-Vilka svårigheter finns det med att ta hänsyn till barnets bästa i dessa högkonfliktfamiljer?

-Är begreppet högkonfliktfamiljer användbart och etablerat i praktiken?

(Lämpligt begrepp att använda eller inte, används det)

Avslutande frågor

-Är det något du tänker på kring barnets bästa som vi inte tagit upp här?

-Har du något att tillägga?